

Federaal Planbureau
Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel
<http://www.plan.be>

ECONOMISCHE BEGROTING

Instituut voor de Nationale Rekeningen

Economische vooruitzichten 2009

Februari 2009

Inhoudstafel

Woord vooraf	1
Samenvatting	3
1. De internationale omgeving	8
1.1. Evolutie van de wereldeconomie	8
1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners	11
1.3. Evolutie op de financiële markten	12
1.4. Onzekerheden	16
2. De bestedingscomponenten van het Belgisch bbp	17
2.1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	17
2.2. Bedrijfsinvesteringen	19
2.3. Investeringen in woongebouwen	21
2.4. Overheidsbestedingen	22
2.5. Voorraadwijzigingen	22
2.6. Uitvoer en invoer	22
3. Ontwikkeling van prijzen en lonen	25
3.1. Binnenlands prijsverloop	25
3.2. Indexering overheidslonen en sociale uitkeringen	27
3.3. Loonontwikkeling in de marktsector	28
4. Arbeidsmarkt	33
Bijlage	38

Lijst van tabellen

Tabel 1	Opbouw van de uurloonkosten in de marktsector	28
Tabel 2	Ex ante loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen	30

Lijst van figuren

Figuur 1	Kwartaalverloop van het Belgische bbp in volume	3
Figuur 2	Kwartaalverloop van de binnenlandse werkgelegenheid	6
Figuur 3	Evolutie van enkele conjunctuurindicatoren	9
Figuur 4	Kwartaalverloop van het bbp	10
Figuur 5	Kwartaalverloop van het bbp in volume	12
Figuur 6	Verloop van de rentevoeten: eurozone en Verenigde Staten	13
Figuur 7	Wisselkoersevoluties	15
Figuur 8	Buitenlandse afzetmarkten voor goederen en diensten in volume	16
Figuur 9	Consumptieve bestedingen van de particulieren in volume	17
Figuur 10	Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote	18
Figuur 11	Bedrijfsinvesteringen in volume	19
Figuur 12	Investeringsquote en rendabiliteit in de marktsector	20
Figuur 13	Investeringen in woongebouwen in volume	21
Figuur 14	Uitvoer van goederen en diensten	23
Figuur 15	Inflatie: verloop op kwartaalbasis	25
Figuur 16	Opsplitsing van het indexcijfer der consumptieprijzen	26
Figuur 17	Ontwikkeling van de loonquote	32
Figuur 18	Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector	33
Figuur 19	Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad	35
Figuur 20	Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking	36

Woord vooraf

Overeenkomstig de wet van 21 december 1994 heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de cijfers van de economische begroting meegedeeld aan de minister voor Ondernemen en Vereenvoudigen. Volgens de gangbare procedure heeft het Federaal Planbureau (FPB) een voorstel van economische begroting voorgelegd aan het wetenschappelijk comité en aan de raad van bestuur van het INR. Laatstgenoemde keurt de definitieve cijfers goed en draagt de eindverantwoordelijkheid. Het wetenschappelijk comité heeft een gunstig advies uitgebracht over de economische begroting.

Deze vooruitzichten houden rekening met de jaaraggregaten die gepubliceerd werden in deel 2 van de Nationale rekeningen 2007 ('Gedetailleerde rekeningen en tabellen') alsook met de voornaamste aggregaten voor het derde kwartaal van 2008 en met de flash-raming van het bbp in het vierde kwartaal.

De hypothesen in verband met de internationale omgeving zijn gebaseerd op de interimvooruitzichten van de Europese Commissie (19 januari 2009) en kwartaalramingen van de wereldgoederenhandel die opgesteld werden door het Nederlandse Centraal Planbureau. De evolutie van de financiële variabelen (wisselkoersen, rentevoeten, olieprijsen) is afgeleid uit de verwachtingen van de financiële markten van midden januari. De vooruitzichten voor België werden gegenereerd aan de hand van de jaar- en de kwartaalversie van het Modtrim-model, dat op het FPB werd ontwikkeld.

Deze vooruitzichten werden voltooid op 11 februari 2009.

H. Bogaert

Commissaris van het Federaal Planbureau

L. Verjus

Voorzitter van de Raad van Bestuur van het
Instituut voor de Nationale Rekeningen

Kerncijfers voor de Belgische economie

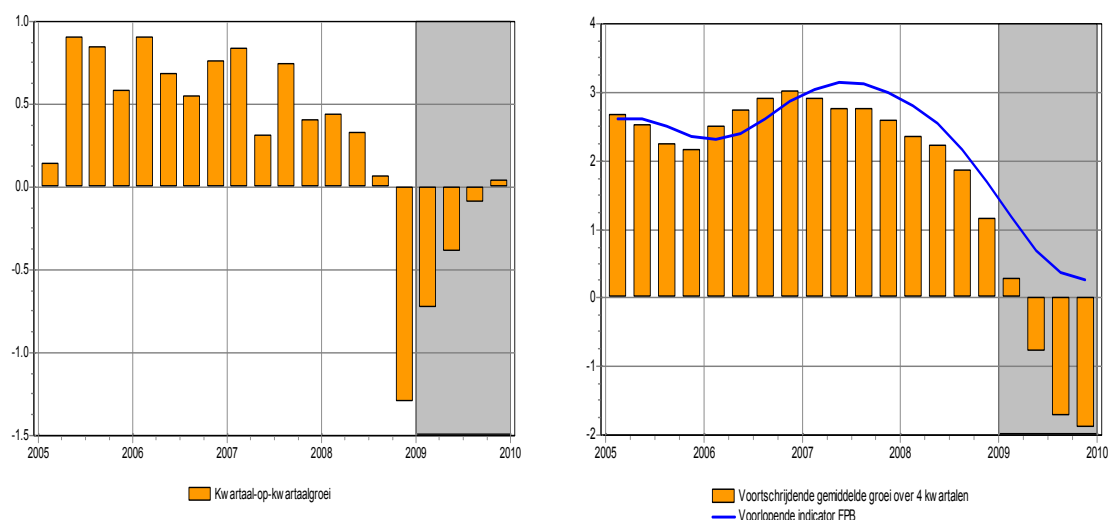
Wijzigingspercentages in volume - tenzij anders vermeld

	2006	2007	2008	2009
Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,1	2,1	0,9	-0,4
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,1	2,3	2,3	1,9
Bruto vaste kapitaalvorming	4,7	6,2	4,5	-3,0
Totaal van de nationale bestedingen	3,1	3,3	2,3	-0,6
Uitvoer van goederen en diensten	2,6	4,0	2,2	-4,6
Invoer van goederen en diensten	2,7	4,6	3,6	-3,2
Netto-uitvoer (bijdrage tot de groei van het bbp)	-0,0	-0,4	-1,1	-1,2
Bruto binnenlands product	3,0	2,8	1,1	-1,9
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1,8	1,8	4,5	0,7
Gezondheidsindex	1,8	1,8	4,2	1,4
Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren	2,5	2,8	0,3	2,9
Spaarquote van de particulieren (in % van het beschikbaar inkomen)	12,9	13,7	13,1	15,8
Binnenlandse werkgelegenheid (jaargemiddelde verandering, in duizendtallen)	58,1	77,4	71,6	-24,7
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard, jaargemiddelde)	8,3	7,5	7,1	8,2
Saldo lopende rekening (betalingsbalans, in % van het bbp)	2,0	1,7	-2,1	-1,8
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro)	125,6	137,1	147,1	134,5
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (%)	3,1	4,3	4,6	2,0
Lange rente (OLO, 10 jaar) (%)	3,8	4,3	4,4	3,8

Samenvatting

De Belgische economie groeide in 2008 naar raming met 1,1 %. Tijdens de eerste drie kwartalen van 2008 viel de economische kwartaalgroei terug van 0,4 % tot 0,1 %. Dankzij de forse groei van de particuliere consumptie en de bedrijfsinvesteringen hield de Belgische economie beter stand dan de eurozone, die reeds vanaf het tweede kwartaal van 2008 kampte met een negatieve economische groei. In het vierde kwartaal eisten de financiële crisis en de recessie bij de handelspartners hun tol, waardoor het Belgische bbp met 1,3 % zou zijn gedaald. Net als elders, werd het vertrouwen van de Belgische consumenten en ondernemers in dat kwartaal bijzonder sterk aangetast. De NBB-conjunctuurindicator daalde eind 2008 onder de niveaus die tijdens de recessies van begin jaren 80 en 90 werden opgetekend. In navolging van de Europese conjunctuur, zou de Belgische economische activiteit in de loop van 2009 verder terugvallen, om zich pas in het vierde kwartaal te stabiliseren. Daardoor zou België een negatief jaargroecijfer van -1,9 % laten optekenen in 2009.

Figuur 1 Kwartaalverloop van het Belgische bbp in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

Bij het opstellen van het internationaal economisch scenario voor de Belgische economie is rekening gehouden met de bbp-groeivoorzichten die op 19 januari door de Europese Commissie werden gepubliceerd. De economie van de eurozone zou dit jaar krimpen met 1,9 %, na een groei van 0,9 % in 2008. De VS zouden geconfronteerd worden met een negatieve groei van -1,6 %. Beide economieën belandden reeds in de loop van 2008 in een recessie, maar hun bbp zou het sterkst terugvallen in het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 als gevolg van de financiële crisis. Samen met de fors gedaalde olieprijs, zou het expansief monetair en begrotingsbeleid de economische activiteit geleidelijk moeten ondersteunen. Toch zou-

den de VS en de eurozone pas in de tweede helft van 2009 licht positieve bbp-groecijfers laten optekenen. De wisselkoers- en olieprijs hypothesen zijn gebaseerd op de termijnmarktnoteringen van midden januari. De wisselkoers van de euro zou uitkomen op 1,34 dollar in 2009, na 1,47 vorig jaar. De prijs van een vat ruwe olie zou dit jaar gemiddeld 52,5 dollar bedragen, tegenover 96,9 dollar in 2008.

De vooruitzichten voor de internationale omgeving gaan gepaard met uitzonderlijk grote onzekerheden, vooral over de duur en intensiteit van de financiële crisis en haar impact op de reële economie. De financiële crisis en de recessie beïnvloeden immers elkaar: hoe sterker de terugval van de reële economie, hoe meer financiële instellingen met problemen geconfronteerd worden en vice versa. Tot op heden is het onduidelijk hoe lang dit proces zichzelf in stand kan houden en of het nog aan kracht kan winnen. Bovendien is door de recessie de vrees voor deflatie nu groter dan die voor inflatie.

De Belgische uitvoer lijdt onder de recessie bij de handelspartners en kampt met een negatieve groei vanaf het derde kwartaal van 2008. Pas eind 2009 zou het uitvoervolume zich stabiliseren, in navolging van de internationale conjunctuur. Na een bescheiden groei op jaarbasis van 2,2 % in 2008, zou de Belgische uitvoer in 2009 dalen met 4,6 %. Die daling is meer uitgesproken dan de negatieve groei van de buitenlandse afzetmarkten (-3,1 % t.o.v. 3,5 % in 2008), waardoor het verlies aan marktaandeel aanhoudt. De uitvoeractiviteit wordt immers gehinderd door de appreciatie van de effectieve wisselkoers van de euro en de toename van de loonkosten in België.

De invoer daalt minder sterk dan de uitvoer. Ondanks de gedaalde olieprijzen en de appreciatie van de euro, zou het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland negatief blijven en uitkomen op -1,8 % van het bbp.

De particuliere consumptie, de bedrijfsinvesteringen en de investeringen in woongebouwen nemen af in 2009. Dankzij de toename van de overheidsconsumptie en -investeringen zou de krimp van de binnenlandse vraag beperkt blijven tot 0,6 %.

De groei van het reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen bleef in 2008 beperkt tot 0,3 %, ondanks de aanzienlijke toename van de werkgelegenheid. Dat was in belangrijke mate te wijten aan de forse stijging van de energieprijzen die slechts gedeeltelijk zijn opgenomen in de gezondheidsindex, die de basis vormt voor de indexering van de lonen en de sociale uitkeringen. De gezondheidsindex nam bijgevolg trager toe dan de totale inflatie. Bovendien reageert de indexering van lonen en sociale uitkeringen met vertraging op de evolutie van de gezondheidsindex, zodat de indexering in 2008 gemiddeld beperkter bleef dan de toename van de gezondheidsindex. Door die vertraging weerspiegelt de loonindexering in 2009 (2,8 %) nog gedeeltelijk de hoge inflatie van vorig jaar en overtreft ze ruimschoots de toename van de consumptieprijsindex in 2009 (0,7 %). Samen met een brutoloonstijging vóór indexering van naar raming 0,6 %, verklaart dat grotendeels de toename van het totaal reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen dit jaar (2,9 %).

In de loop van 2008 werd een vertraging van de consumptiegroei opgetekend, die initieel vooral te maken had met de oplopende inflatie die het reëel beschikbaar inkomen aantastte. In het laatste kwartaal van 2008 hebben de bankencrisis, de impact van de scherpe daling van de aandelenkoersen op het gezinsvermogen, evenals het toegenomen pessimisme over de economische situatie en over de kansen op de arbeidsmarkt geleid tot een val van het consumentenvertrouwen en tot een daling van het consumptievolume. De gezinsconsumptie nam in 2008 toe met 0,9 %, wat gepaard ging met een afname van de spaarquote (tot 13,1 %, tegenover 13,7 % in 2007). Gezinnen hebben immers de neiging om een kleiner deel van hun inkomen te sparen bij een zwakke groei van het reëel beschikbaar inkomen en dat te compenseren door hun spaarquote te verhogen in jaren waarin hun reëel beschikbaar inkomen sterker toeneemt. Voor een deel verklaart dat de opstoot van de spaarquote in 2009 (tot 15,8 %), hoewel het grootste deel van die toename (en de negatieve groei van de particuliere consumptie van -0,4 % die daarmee gepaard gaat) vooral te wijten is aan negatieve vermogenseffecten als gevolg van de gedaalde aandelenkoersen en aan het historisch lage consumentenvertrouwen.

Met een toename van 6,4 %, vormden de bedrijfsinvesteringen (gezuiverd voor de aankoop van overheidsgebouwen) de belangrijkste groeimotor van de Belgische economie in 2008. Dat was echter in belangrijke mate toe te schrijven aan een zeer gunstige uitgangspositie in het begin van het jaar en een nog behoorlijke investeringsgroei in het eerste semester. In navolging van de (vooral in het vierde kwartaal) forse terugval van de capaciteitsbezettingsgraad en van de indicator van het ondernemersvertrouwen werd de investeringsactiviteit teruggeschroefd in het tweede semester. Naast de verslechterde afzetperspectieven, spelen ook de verminderde rendabiliteit en de toegenomen kosten voor externe financiering van de ondernemingen (door de toegenomen risicoaversie van de beleggers en de kredietverschaffers) een rol. Daardoor zouden de bedrijfsinvesteringen ook in de loop van 2009 onder druk staan, om zich pas op het einde van het jaar te stabiliseren. Dat resulteert in een negatieve jaargroei in 2009 (-4,5 %).

De gezinsinvesteringen verloren de voorbije twee jaar duidelijk aan dynamiek. Na een groei van gemiddeld 7,8 % in volume tijdens de jaren 2003-2006, bleef hun toename in 2007 en 2008 beperkt tot resp. 1,3 % en 0,9 %, o.m. door de toename van de hypothecaire rente. De gegevens uit de architectenenquête, die een goede indicatie geven voor het toekomstige verloop van de woningbouwactiviteit, wijzen op een verdere afkoeling, die niettemin zou getemperd worden door de aangekondigde btw-verlaging voor woningbouw. De volumegroei van de gezinsinvesteringen zou negatief zijn in 2009 (-1,6 %).

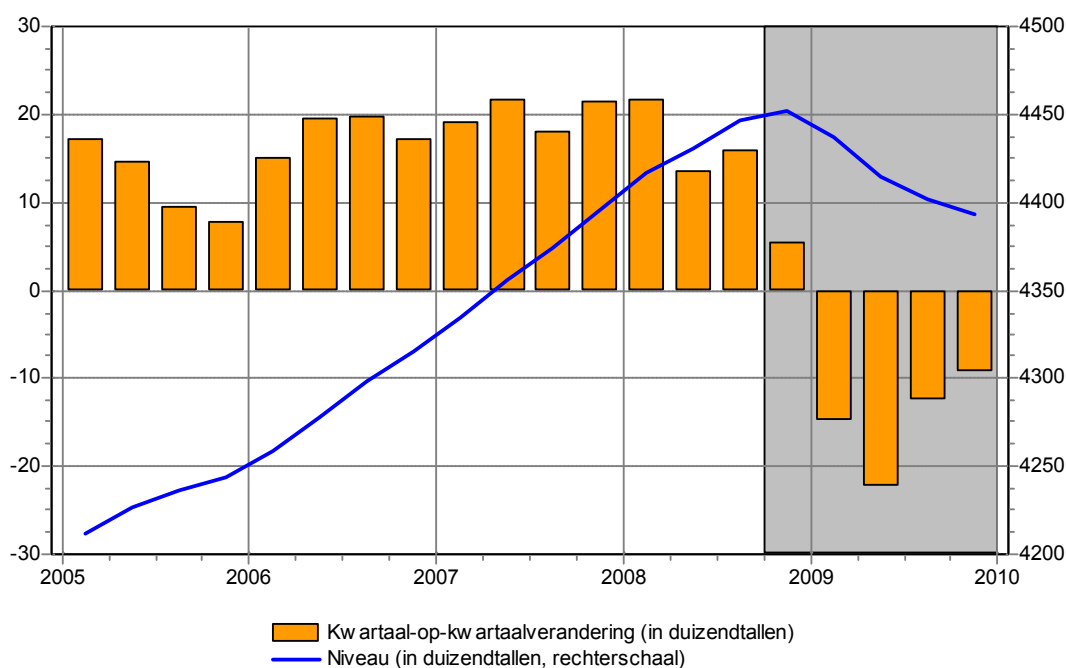
De overheidsconsumptie en de overheidsinvesteringen (gezuiverd voor de verkoop van overheidsgebouwen) compenseren enigszins de teruggeschroefde bestedingen van de gezinnen en de ondernemingen. Na een stagnering in 2008, zouden de overheidsinvesteringen in volume toenemen met 6,5 % in 2009.

Tussen begin 2006 en het derde kwartaal van 2008 nam de binnenlandse werkgelegenheid aanzienlijk toe. In het vierde kwartaal van 2008 zou de werkgelegenheid nog licht hoger uitkomen,

maar door de recessie slinkt de werkgelegenheid in de loop van 2009. In 2008 bedroeg de netto-werkgelegenheidscreatie gemiddeld nog 71 600 personen, maar dit jaar zouden netto gemiddeld 24 700 arbeidsplaatsen verloren gaan. Het werkgelegenheidsverlies in de loop van 2009 is echter een stuk groter dan de jaargemiddelden doen uitschijnen: in het laatste kwartaal van 2009 zouden er 59 100 personen minder aan het werk zijn dan in het vierde kwartaal van 2008. De werkgelegenheidsgraad zou dalen van 63,6 % in 2008 tot 62,8 % in 2009.

De negatieve groei van de binnenlandse werkgelegenheid in 2009 (-0,6 %) is minder uitgesproken dan die van de economische activiteit (-1,9 %). Veel werkgevers stemmen hun personeelsbestand immers niet onmiddellijk af op een conjunctuurverslechtering en opteren in eerste instantie voor een daling van de arbeidsduur per werknemer, o.m. door een beroep te doen op het systeem van tijdelijke werkloosheid. In deze vooruitzichten zou het aantal tijdelijk werklozen in 2009 toenemen met gemiddeld 16 100 eenheden (t.o.v. een toename van 2 400 personen in 2008).

Figuur 2 Kwartaalverloop van de binnenlandse werkgelegenheid
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden

Bron: INR, FPB

Tegen de achtergrond van een verdere toename van de beroepsbevolking, neemt het aantal werklozen in 2009 sterker toe dan het aantal verloren arbeidsplaatsen. Hun aantal (met inbegrip van de oudere niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigden) stijgt met 64 400 eenheden. De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad (berekend op basis van de arbeidskrachtenenquête) zou daardoor uitkomen op 8,2 % in 2009, t.o.v. 7,1 % in 2008.

Zowel de sterke toename van de inflatie (gemeten als de jaar-op-jaargroei van het nationaal indexcijfer der consumptieprijzen) tussen augustus 2007 en juli 2008 als de daaropvolgende uitgesproken daling worden grotendeels verklaard door het prijsverloop van voedings- en energieproducten. De prijs van de ruwe olie steeg immers tot meer dan 140 dollar per vat in juli 2008 en viel nadien terug tot 34 dollar eind december. Hoewel de gevolgen van die olieprijsfluctuaties voor de Belgische inflatie enigszins getemperd werden door de wisselkoersevolutie van de euro tegenover de dollar, viel de jaar-op-jaargroei van de Brentprijs uitgedrukt in euro terug van ongeveer 60 % midden 2008 tot -50 % eind 2008. Tijdens deze periode ondergingen de prijzen van voedingsgrondstoffen een gelijkaardige evolutie, hoewel de bewegingen minder uitgesproken waren.

Sinds midden 2008 is de onderliggende inflatie duidelijk versneld als gevolg van het doorsijpelen van de hogere grondstoffenprijzen en loonkosten per eenheid product in de prijzen van de niet-energetische goederen en diensten. De onderliggende inflatie zou geleidelijk minder sterk toenemen tijdens de volgende maanden, en in de tweede jaarhelft duidelijk terugvallen.

Ondanks de hoge onderliggende inflatie tijdens de eerste helft van 2009, zou de totale inflatie blijven afnemen en zelfs licht negatief worden in de zomer aangezien het enige tijd duurt vooraleer de lagere olieprijsen volledig verrekend zijn in de prijzen van aardgas en elektriciteit. Pas in de tweede helft van dit jaar zou de olieprijsstijging, die verwacht wordt op basis van termijnmarktnoteringen, zich weerspiegelen in de evolutie van de inflatie, terwijl de onderliggende inflatie afkoelt. Het effect van de grondstoffenprijzen op de Belgische inflatie wordt versterkt door enkele specifieke factoren, zoals de forse toename van de distributie- en transporttarieven voor gas en elektriciteit. De opwaartse impact van die factoren op de inflatie situeert zich vooral in 2008 en verdwijnt in 2009. Al bij al zou de inflatie op jaarbasis terugvallen van gemiddeld 4,5 % in 2008 tot 0,7 % in 2009.

De groeivertraging van de gezondheidsindex (van 4,2 % in 2008 tot 1,4 % dit jaar) zou minder uitgesproken zijn dan die van de consumptieprijsindex doordat de gezondheidsindex niet beïnvloed wordt door het prijsverloop van benzine en diesel. De maandvooruitzichten voor de gezondheidsindex geven aan dat de huidige spilindex (112,72) dit jaar niet zou overschreden worden.

1. De internationale omgeving

1.1. Evolutie van de wereldeconomie¹

De groei van de *wereldeconomie* vertraagde aanzienlijk in de *eerste helft van 2008* onder invloed van de vertraging van de Amerikaanse economie, de sterk oplopende olie- en andere grondstofprijzen en in de eurozone ook door de forse appreciatie van de euro. In de eurozone en Japan kromp de economische activiteit reeds in het tweede kwartaal.

In september 2008 barstte de *financiële crisis* in alle hevigheid los. Het sleutelmoment was het faillissement van de Amerikaanse zakenbank Lehman Brothers, dat leidde tot een ware paniekgolf op de financiële markten. De prijzen van financiële activa stortten in elkaar, wisselkoersen waren bijzonder volatiel en de vrees voor een systemische crisis groot. De extreme risicoaversie deed beleggers vluchtten naar veilig overheidspapier, met lagere overheidsrentes op korte en lange termijn tot gevolg. Het wantrouwen tussen banken over elkaars solvabiliteitspositie vertaalde zich in een forse toename van de interbancaire rentes en de kredietverlening tussen banken kwam nagenoeg tot stilstand. De impact van de financiële crisis op de reële economie was bijzonder groot en verliep vooral via drie kanalen: hogere financieringskosten voor gezinnen en bedrijven die wegeen op de investeringen; negatieve vermogenseffecten die de particuliere consumptie drukken en een verlies aan vertrouwen bij gezinnen en bedrijven (wat hen aanzet tot voorzichtigheid, het uitstellen van investeringsprojecten en het verhogen van de gezinsspaarquote). Die nieuwe fase in de financiële crisis leidde tot negatieve groeicijfers in nagenoeg alle westerse economieën in de tweede helft van 2008.

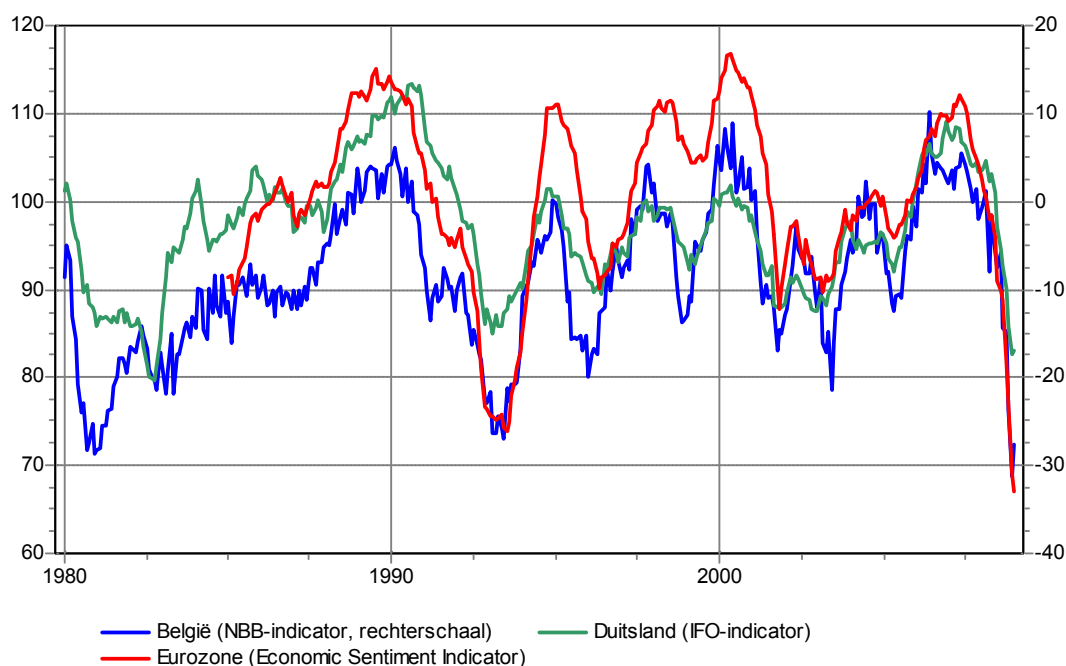
Dankzij interventies van de centrale banken (drastische verlaging van de beleidsrentes en massale liquiditeitsinjecties) en van de overheden (die de banksector herkapitaliseerden en borg stonden voor de leningen van sommige banken) werd de paniek een halt toegeroepen, maar de situatie op de financiële markten blijft zeer gespannen.

In de eerste helft van 2009 zou de economische groei van de westerse landen negatief blijven, terwijl de opkomende economieën te kampen zullen krijgen met een zware groeivertraging. In de tweede helft van het jaar zou de situatie enigszins verbeteren dankzij de significante monetaire versoepeling, de forse daling van de grondstoffenprijzen, de normalisering van de situatie op de financiële markten en de uitvoering van de relanceplannen (met o.a. openbare investeringen in infrastructuur en belastingverlagingen). Het herstel zou echter bescheiden blijven: de bbp-groei in de westerse economieën zou opnieuw positief worden, maar zou wel een stuk onder de trendgroei blijven. Een echte heropleving van de mondiale economische groei moet ten vroegste in 2010 verwacht worden. In 2009 zouden de meest negatieve jaarlijkse groeicijfers

¹ De in dit hoofdstuk vermelde jaargroeicijfers voor het bbp in 2008 en 2009 zijn gebaseerd op de interimvooruitzichten van de Europese Commissie van januari 2009.

voor de westerse wereld worden opgetekend sinds de oliecrises van midden jaren 70 en begin jaren 80. Allerlei voorlopende indicatoren bevestigden dat beeld.

Figuur 3 Evolutie van enkele conjunctuurindicatoren

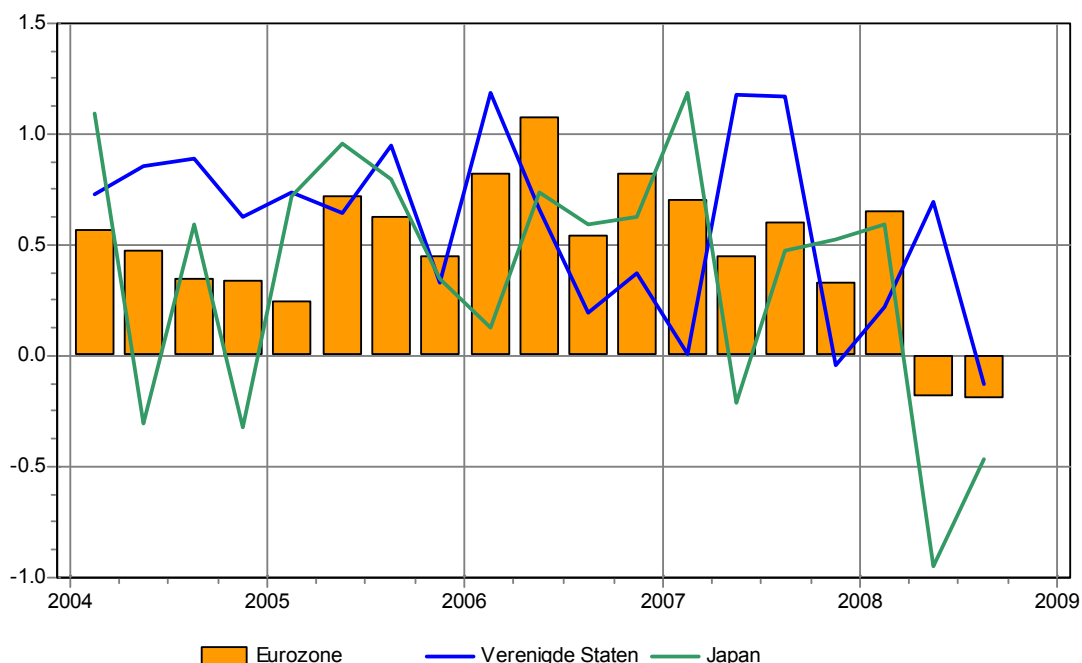
Bron: NBB, IFO, Europese Commissie

De hierboven geschetste situatie van de wereldeconomie weerspiegelt zich ook in de cijfers van het Nederlandse Centraal Planbureau voor de *wereldhandel*. De wereldhandel viel aanzienlijk terug in het vierde kwartaal van vorig jaar. Indicatoren voor de wereldhandel duiden op een verdere forse daling in de eerste maanden van 2009, wat tot het meest negatieve jaargroecijfer zou leiden sinds het begin van de wereldhandelsreeksen van het CPB (1991).

Na een groei van 0,2 % en 0,7 % in de eerste twee kwartalen van 2008, daalde de economische groei in de *Verenigde Staten* in het derde kwartaal (-0,1 %). Dat de groei in de eerste drie kwartalen van 2008 relatief goed overeind bleef, was bijna uitsluitend te danken aan een forse toename van de uitvoer (geholpen door de depreciatie van de dollar). De binnenlandse bestedingen, met uitzondering van de overheidsconsumptie, wogen immers op de groei, wat zich ook weerspiegelde in een achteruitgang van de invoer. In tegenstelling tot de voorbije jaren, leverde de netto-uitvoer een positieve bijdrage tot de groei. De economische groei zou negatief zijn in het vierde kwartaal van 2008 en in de eerste twee kwartalen van 2009. De particuliere consumptie lijdt onder een combinatie van sterk gedaalde huizenprijzen en aandelenkoersen (negatieve vermogens effecten), een forse daling van de werkgelegenheid (in de loop van 2008 gingen er 3 miljoen jobs verloren en steeg de werkloosheidsgraad van 4,9 tot 7,2 %), kredietrestricties en een wijdverbreid pessimisme over de economische situatie (een historisch laag consumentenvertrouwen

sinds het begin van de reeks in 1967). De investeringen in woongebouwen zouden in een snel tempo blijven dalen. Het aandeel van die component in het bbp halveerde nagenoeg in de afgelopen drie jaar. De bedrijfsinvesteringen worden getroffen door de verslechterde afzetperspectieven en de sterk gestegen financieringskosten. Ten slotte valt ook de uitvoer terug door de sterke vertraging van de economische groei wereldwijd en door de aanzienlijke appreciatie van de dollar in de tweede helft van vorig jaar. In de tweede helft van 2009 is een bescheiden opleving mogelijk onder impuls van het relanceplan en het aangehouden soepel monetair beleid. Op jaarbasis zou de groei in 2009 uitkomen op -1,6 %, na 1,2 % in 2008.

Figuur 4 Kwartaalverloop van het bbp
Kwartaal-op-kwartaalgroei in volume, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: Nationale bronnen, Eurostat

In het tweede en het derde kwartaal van 2008 viel het bbp in de eurozone telkens met 0,2 % terug. De mondiale groeivertraging en de appreciatie van de euro wogen op de uitvoer, terwijl de particuliere consumptie leed onder de sterk opgelopen inflatie, de gestegen werkloosheid en het gedaalde consumentenvertrouwen. De correctie op de huizenmarkt en de zwakke groei van de bedrijfsinvesteringen (als gevolg van de verslechterde afzetperspectieven en de hogere financieringskosten) resulteerden in twee opeenvolgende kwartalen van negatieve investeringsgroei. De economische groei zou sterk negatief zijn in het laatste kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van dit jaar. De eurozone zou slechts tegen eind 2009 licht positieve bbp-groei laten optekenen. Net als in de vs zal de particuliere consumptie lijden onder de oplopende werkloosheid en dalende huizen- en aandelenprijzen. De negatieve vermogens-effecten zouden echter

kleiner zijn dan in de VS doordat de Europese huizenprijzen minder terugvielen (uitzonderingen zijn Spanje en Ierland) en het aandelenbezit bij de gezinnen minder wijdverspreid is. De investeringsgroei zal gebukt gaan onder de hogere financieringskosten en het algemeen pessimisme omtrent de economische situatie, waardoor gezinnen en bedrijven hun investeringsprojecten uitstellen. De uitvoer zal, ten slotte, terugvallen door de ernstige mondiale groeivertraging. Op jaarbasis zou de groei in de eurozone uitkomen op -1,9 %, na 0,9 % in 2008.

Na een sterk jaarbegin (0,6 %) kromp de *Japanse economie* fors in het tweede en derde kwartaal van 2008 met respectievelijk -1,0 % en -0,5 %. De uitvoergedreven economie werd sterk getroffen door de groeivertraging in de VS en door de daling van de vraag in de rest van Azië. Door de forse appreciatie van de yen en de mondiale recessie blijven de uitvoervooruitzichten ook dit jaar somber. De particuliere consumptie verslechterde bovendien door de aantasting van het reëel beschikbaar inkomen en het verlies aan vertrouwen dat ook de bedrijfsinvesteringen sterk aantastte. De economische groei zou in 2009 voor het tweede jaar op rij negatief uitvallen (-2,4 % na -0,1 % in 2008).

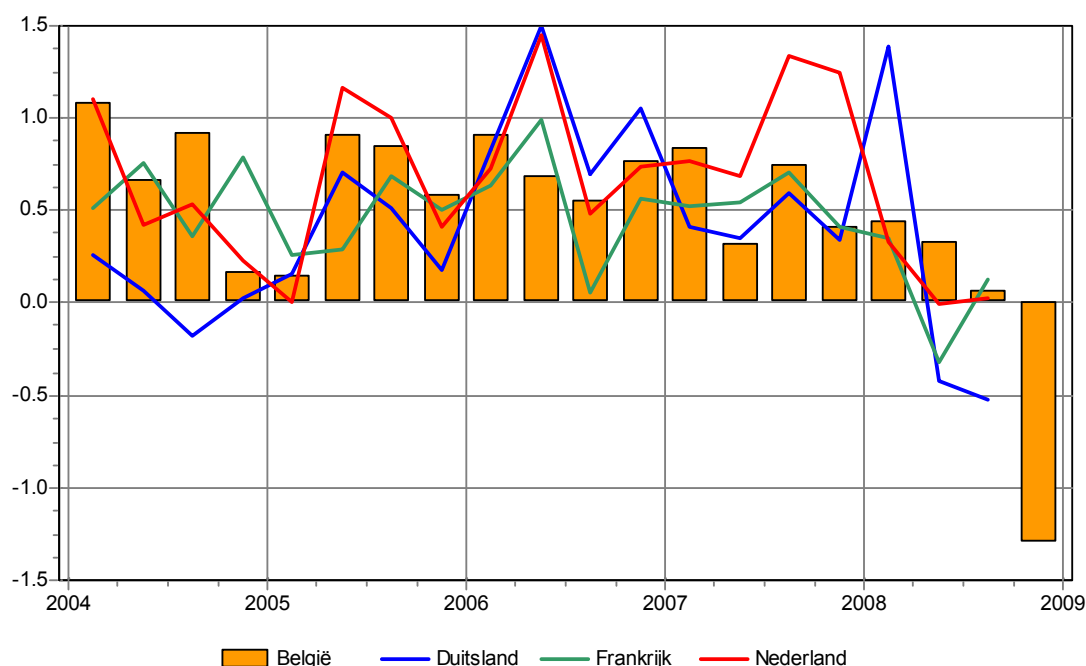
In tegenstelling tot wat aanvankelijk werd gehoopt, is ook de *Chinese economie* niet gevrijwaard gebleven van een sterke groeivertraging. In het vierde kwartaal viel de jaar-op-jaargroei van het bbp terug tot nauwelijks 6,8 %, een bijna-halvering t.o.v. de jaargroei in 2007. Dat was vooral te wijten aan het instorten van de uitvoer door de wereldwijde groeivertraging (vooral van de Amerikaanse economie) en aan de vrije val van de bouwinvesteringen als gevolg van het uiteenspatten van de vastgoedzeepbel. Het valt niet uit te sluiten dat de jaargroei in 2009 beperkt blijft tot 5 à 6 %. Dat zou het zwakste groeicijfer zijn sinds eind jaren 80.

1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners

De Belgische kwartaalgroei bedroeg in de eerste drie kwartalen van 2008 gemiddeld 0,3 %, i.e. 0,3 procentpunt lager dan het gemiddelde groeitempo in 2007. Bij onze drie belangrijkste handelspartners viel de gemiddelde groei terug van 0,5 % tot 0,1 %.

Na een uitzonderlijk sterke groei (1,3 %) in het eerste kwartaal, kromp de *Duitse economie* in het tweede en derde kwartaal van 2008 met respectievelijk 0,4 % en 0,5 %. Vooral de afnemende uitvoer is daarvoor verantwoordelijk. Die wordt getroffen door de snelle daling van de wereldhandel, temeer daar vooral de vraag naar kapitaalintensieve goederen (waarin Duitsland gespecialiseerd is) in elkaar is gestort. Bovendien zorgden de verslechtering van de economische vooruitzichten en de verkrapping van de kredietverlening voor een sterke achteruitgang van de investeringsactiviteit in het derde kwartaal. Die evolutie zal waarschijnlijk aanhouden in de komende kwartalen. De particuliere consumptie was bijzonder zwak in de eerste jaarhelft van 2008 (door de oplopende inflatie), maar veerde wel terug op in het derde kwartaal. De Duitse economische groei zou op jaarbasis terugvallen van 1,3 % in 2008 tot -2,3 % dit jaar.

Figuur 5 Kwartaalverloop van het bbp in volume
Kwartaal-op-kwartaalgroei, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: Nationale bronnen, INR

De Franse economische groei viel sterk terug in de eerste drie kwartalen van 2008 (gemiddeld 0,1 % tegenover 0,5 % in 2007). Terwijl de particuliere consumptie getroffen werd door de daling van het reëel beschikbaar inkomen (door de oplopende inflatie), leed de investeringsactiviteit onder de strengere kredietvoorwaarden. De netto-uitvoer leverde een negatieve bijdrage tot de groei. De jaargroei van het bbp zou -1,8 % bedragen in 2009, tegenover 0,7 % vorig jaar.

De Nederlandse economie kon net als België negatieve groeicijfers vermijden tijdens de eerste drie kwartalen van 2008 (0,3 % in het eerste kwartaal, gevolgd door een nulgroei in de volgende twee kwartalen). Toch betekent dat een aanzienlijke groeivertraging t.o.v. de gemiddelde kwartaalgroei van 1 % in 2007. Dankzij een gunstig overloopeffect zou de groei in 2008 toch nog 1,9 % bedragen. Dit jaar zou de economie met 2,0 % krimpen.

1.3. Evolutie op de financiële markten²

1.3.1. Rentevoeten

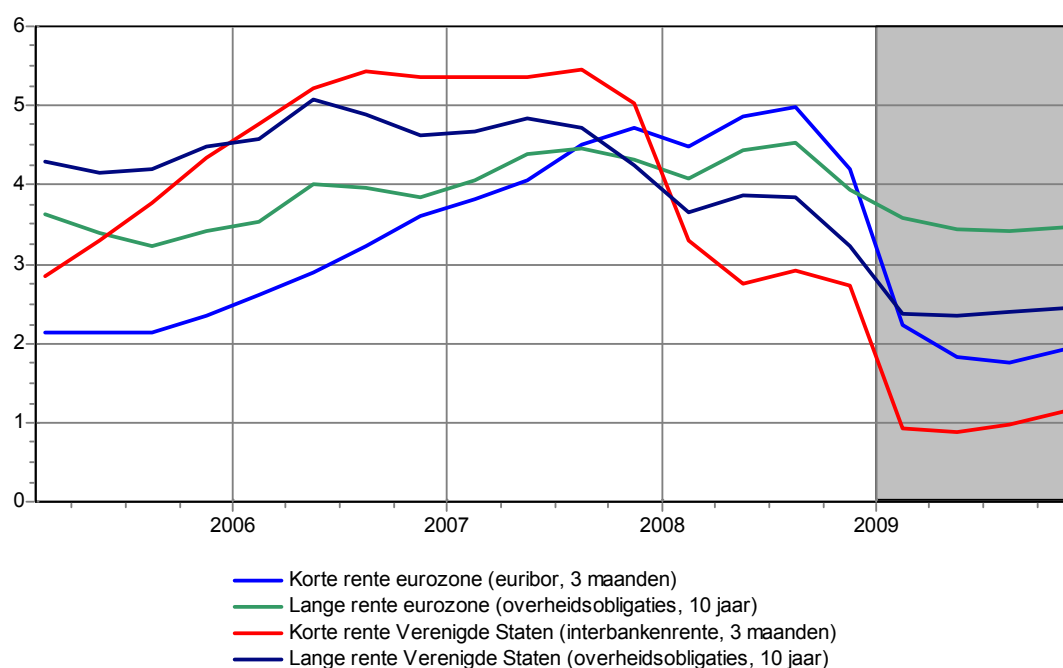
In een poging om de paniek op de financiële markten een halt toe te roepen en om het hoofd te bieden aan de sterke vertraging van de economische groei, verlaagde de Amerikaanse centrale bank de basisrente van 2 % in september vorig jaar tot 0 à 0,25 % in december. Naast het klassie-

² Deze technische hypothesen zijn gebaseerd op de termijnkoersen van midden januari 2009.

ke rentewapen nam de Federal Reserve ook andere maatregelen om de economie te stimuleren, m.n. het massaal verschaffen van liquiditeiten (kortetermijnleningen) en, meer recent, het opkopen van kort- en langlopend schuldpapier (van bedrijven) om de rente te drukken. De centrale bank overweegt zelfs de aankoop van Amerikaanse overheidsobligaties. Op jaarbasis zou de beleidsrente van de Federal Reserve op ongeveer 0,25 % uitkomen. Door de financiële crisis blijft een aanzienlijke risicopremie boven de beleidsrente bestaan, wat leidt tot een gemiddelde interbancaire kortetermijnrente van 1,0 % in 2009 tegenover 2,9 % vorig jaar.

Figuur 6 Verloop van de rentevoeten: eurozone en Verenigde Staten
Kwartaalgemiddelden in procent

Bron: Datastream, FPB

In navolging van de Federal Reserve verlaagde de *Europese centrale bank* zijn basisrente fors in de afgelopen maanden (van 4,25 % in september 2008 tot 2 % begin dit jaar). De ECB heeft tot nu toe minder gebruik gemaakt van onconventionele monetaire beleidsmaatregelen. Het gevaar op deflatie lijkt in de eurozone ook minder groot dan in de vs, daar de kerninflatie in de eurozone veel stabiel is gebleken dan in de vs. Bijkomende renteverlagingen in de loop van het jaar lijken niettemin waarschijnlijk en ook hier blijft een risicopremie boven de beleidsrente bestaan. Dat resulteert in een interbancaire rente van gemiddeld 2,0 % dit jaar (na 4,6 % in 2008).

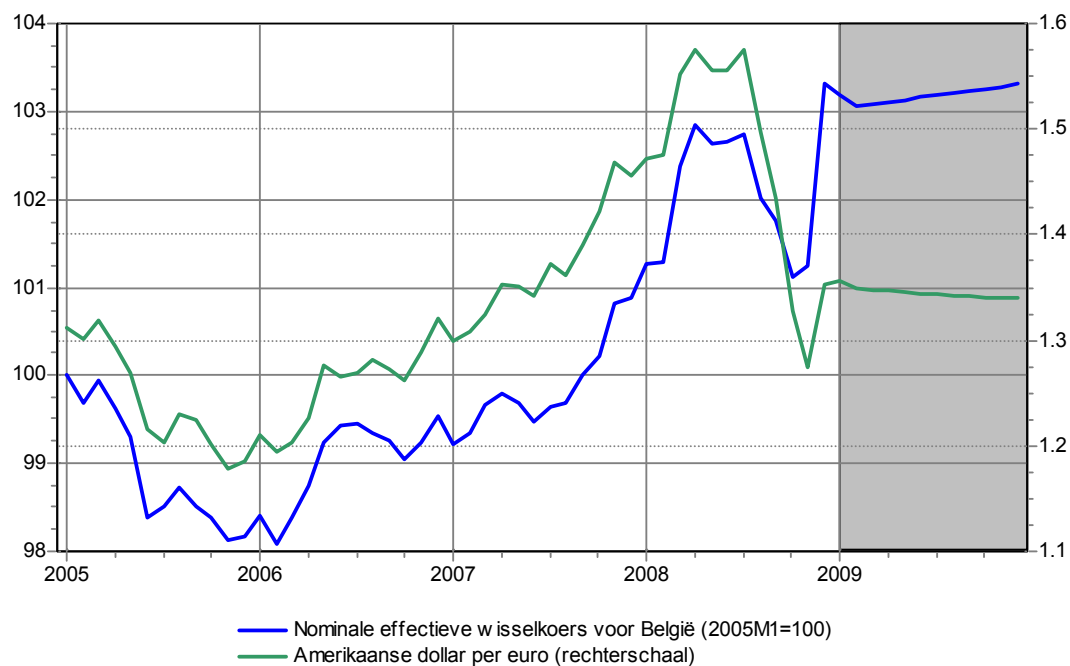
De snelle achteruitgang van de economische vooruitzichten, de val van de inflatie (van meer dan 5 % in juli 2008 tot -0,1 % in december), de paniek op de financiële markten en de extreme risicoaversie resulteerden in een fikse daling van de *Amerikaanse rente op overheidsobligaties* (van 3,8 % begin september 2008 tot bijna 2 % eind december). De *Europese langetermijnrente* daalde ook, doch in mindere mate. Dat heeft te maken met het relatief grotere deflatierisico in de VS en met de mogelijkheid dat de Federal Reserve zou beginnen met het opkopen van Amerikaanse overheidsobligaties. In januari daalde de koers van zowel de Europese als de Amerikaanse overheidsobligaties significant, met een toename van de langetermijnrente als gevolg, omdat de oplopende begrotingstekorten zouden leiden tot een aanzienlijk extra aanbod van overheidsobligaties op de markt. Opmerkelijk is ook dat de spread tussen de langetermijnrente van de verschillende eurozonelanden en die van Duitsland fors is opgelopen. Voor België liep die spread begin 2009 op tot meer dan 100 basispunten, terwijl die de voorbije jaren nagenoeg verwaarloosbaar was. Naast de liquiditeitspreferentie (de Duitse markt voor staatsobligaties is de grootste en meest liquide) wordt die evolutie verklaard door de vrees voor de budgettaire gevolgen van de relanceplannen en van de kapitaalinjecties en garanties voor banken door de overheden. Op jaarbasis zou de Europese langetermijnrente dalen van 4,2 % in 2008 tot 3,5 % in 2009 en de Amerikaanse van 3,6 % tot 2,4 %.

1.3.2. Wisselkoersen

Tijdens de eerste acht maanden van 2008 apprecieerde de euro sterk tegenover de dollar door de snelle achteruitgang van de Amerikaanse groeivoorzichten en de sterke verlaging van de Amerikaanse beleidsrente. In de rest van het jaar was de omgekeerde beweging merkbaar door de snelle verslechtering van de Europese vooruitzichten en de significante monetaire versoepeling door de ECB. Bovendien profiteerde de dollar van zijn status van 'veilige haven', ondanks het feit dat de financiële crisis haar oorsprong vindt in de VS.

Het pond sterling verloor veel terrein t.o.v. de euro in de laatste vier maanden van vorig jaar doordat de vooruitzichten voor de Britse economie nog somberder zijn dan die voor de eurozone. De Britse economie kampt met een instortende huizenmarkt en het financiële hart van het VK (Londen) wordt bijzonder hard getroffen door de financiële crisis. Dat resulteerde in een drastische renteverlaging door de Bank of England, die zijn basisrente terugbracht tot 1,5 %, het laagste niveau in 315 jaar.

Figuur 7 Wisselkoersevoluties

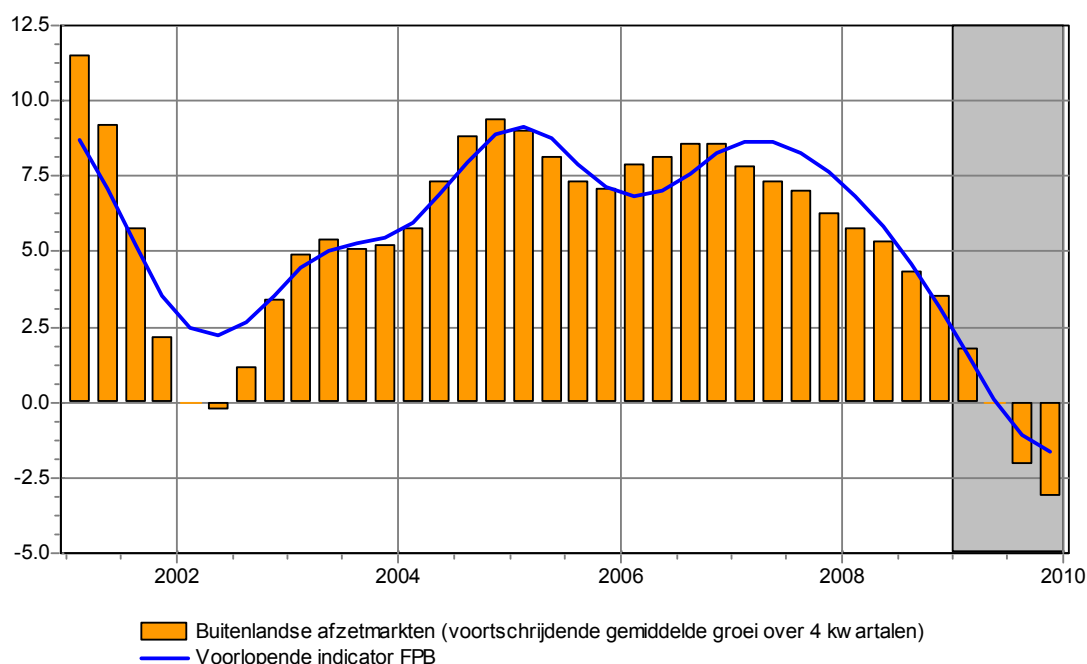
Bron: Datastream, BIS

Op jaarbasis nam de *nominale effectieve wisselkoers voor België* vorig jaar toe met 2,2 %, ondanks de aanzienlijke depreciatie vanaf augustus 2008. Dat was te danken aan de gestage appreciatie van de effectieve wisselkoers tussen midden 2007 en juli 2008. In de loop van 2009 zou de effectieve wisselkoers zo goed als stabiel blijven, maar op jaarbasis toch met 1,1 % toenemen door een positief overloopeffect.

1.4. Onzekerheden

De FPB-indicator voor de potentiële uitvoermarkten sluit vrij goed aan bij het bovenstaande scenario voor de eerstvolgende kwartalen. Niettemin gaat dit scenario gepaard met uitzonderlijk grote risico's.

Figuur 8 Buitenlandse afzetmarkten voor goederen en diensten in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden

Bron: CPB, FPB

De grootste onzekerheid heeft betrekking op de duur en de intensiteit van de financiële crisis en haar impact op de reële economie. Bovendien zou ook het feedbackeffect, van de reële economie naar de financiële sector, groter kunnen zijn dan wordt ingeschat. De economische recessie kan de betalingsproblemen van de ontleners (gezinnen en bedrijven) doen toenemen, waardoor de financiële instellingen zouden moeten overgaan tot een volgende ronde van afschrijvingen op hun kredietportefeuilles.

De negatieve vermogenseffecten door dalende huizen- en aandelenprijzen zouden vooral in de Angelsaksische landen groter kunnen blijken dan gedacht.

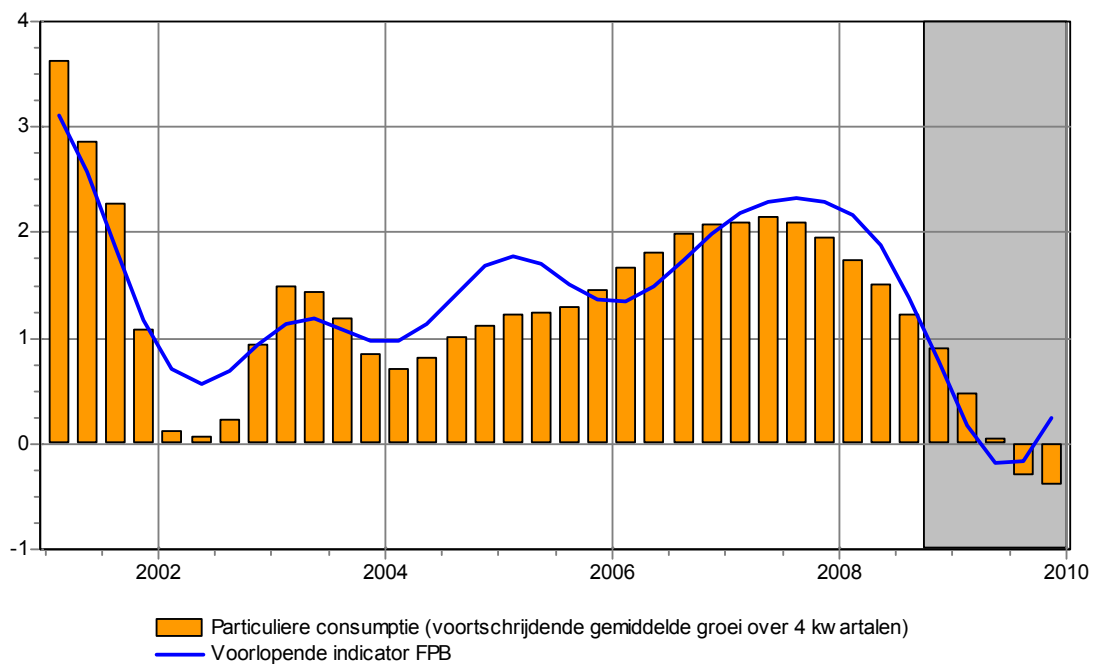
In het scenario wordt uitgegaan van een ernstige groeivertraging van de opkomende landen. Gezien de snelle achteruitgang van de economische situatie in die landen, valt een recessie ook daar niet uit te sluiten. Dat zou ernstige implicaties hebben voor de internationale handel en de Belgische uitvoergroei.

2. De bestedingscomponenten van het Belgisch bbp

2.1. Consumptieve bestedingen van de particulieren

In 2006 en 2007 werd de particuliere consumptie ondersteund door een sterke toename van het reëel beschikbaar inkomen (in totaal met 5,3 %). Bovendien kon het consumentenvertrouwen zich tot het derde kwartaal van 2007 op een hoog niveau handhaven, wat resulteerde in een gecumuleerde consumptiegroei van 4,2 % in 2006 en 2007. Dat ging gepaard met een lichte her-neming van de spaarquote van 12,6 % in 2005 tot 13,7 % in 2007. Daardoor werd een klein deel van de daling van de spaarquote tussen 2001 en 2005 goedge maakt.

Figuur 9 Consumptieve bestedingen van de particulieren in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

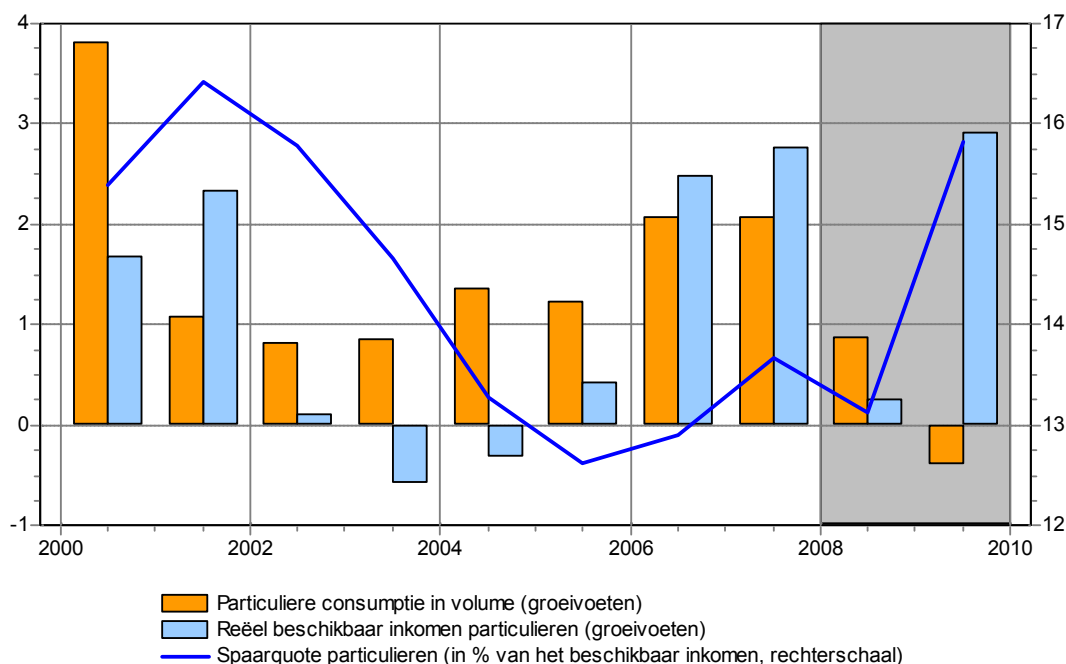

Bron: INR, FPB

De groei van het reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen bleef in 2008 beperkt tot 0,3 %, ondanks de aanzienlijke toename van de werkgelegenheid. Dat was in belangrijke mate te wijten aan de forse stijging van de energieprijzen die slechts gedeeltelijk zijn opgenomen in de gezondheidsindex, die de basis vormt voor de indexering van de lonen en de sociale uitkeringen. De gezondheidsindex nam bijgevolg trager toe dan de totale inflatie. Bovendien reageert de indexering van lonen en sociale uitkeringen met vertraging op de evolutie van de gezondheidsindex, zodat de indexering in 2008 gemiddeld beperkter bleef dan de toename van de gezond-

heidsindex. Door die vertraging weerspiegelt de loonindexering in 2009 (2,8 %) nog gedeeltelijk de hoge inflatie van vorig jaar en overtreft ze ruimschoots de toename van de consumptieprijsindex in 2009 (0,7 %). Samen met een brutoloonstijging vóór indexering van naar raming 0,6 %, verklaart dat grotendeels de toename van het totaal reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen dit jaar (2,9 %).

Figuur 10 Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote

Bron: INR, FPB

De consumptiegroei stagneerde in het tweede en het derde kwartaal van 2008 door het ongunstige effect van de oplopende inflatie op het reëel beschikbaar inkomen. In het laatste kwartaal van 2008 hebben de bankencrisis, de impact van de scherpe daling van de aandelenkoersen op het gezinsvermogen, evenals het toegenomen pessimisme over de economische situatie en over de kansen op de arbeidsmarkt geleid tot een val van het consumentenvertrouwen en een daling van het consumptievolume in de hand gewerkt. De particuliere consumptie zou in de eerste helft van 2009 verder terugvallen, maar zich stabiliseren in de tweede jaarhelft.

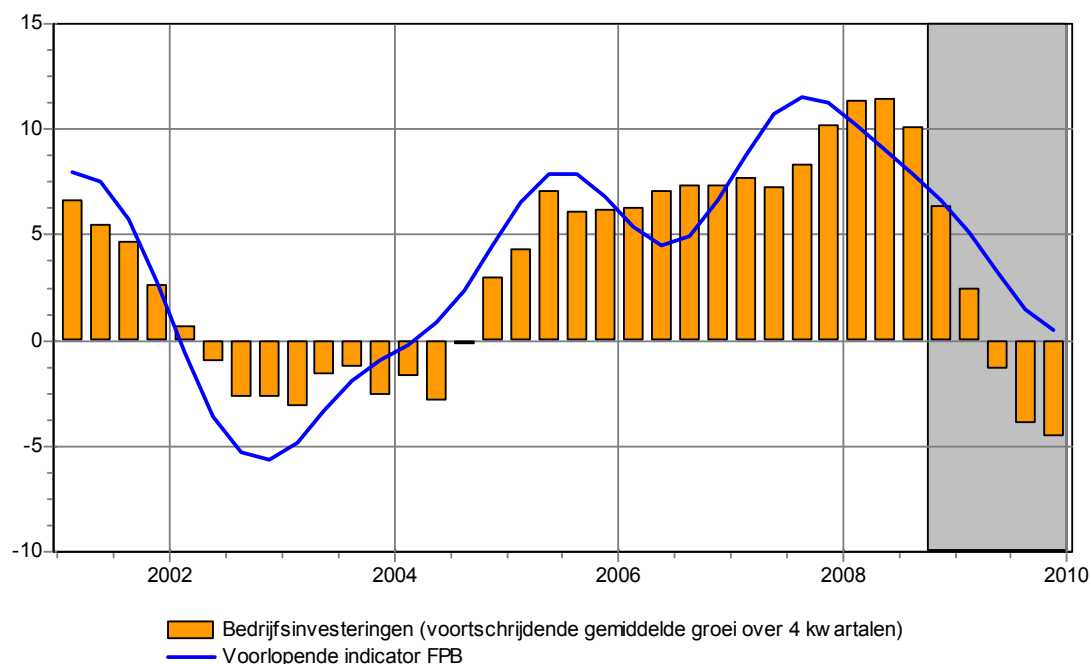
De gezinsconsumptie nam in 2008 toe met 0,9 %, wat gepaard ging met een afname van de spaarquote (tot 13,1 %, tegenover 13,7 % in 2007). Gezinnen hebben immers de neiging om een kleiner deel van hun inkomen te sparen bij een zwakke groei van het reëel beschikbaar inkomen en dat te compenseren door hun spaarquote te verhogen in jaren waarin hun reëel beschikbaar inkomen sterker toeneemt. Voor een deel verklaart dat de opstoot van de spaarquote in 2009 (tot 15,8 %), hoewel het grootste deel van die toename (en de negatieve groei van de particuliere consumptie van -0,4 % die daarmee gepaard gaat) vooral te wijten is aan negatieve vermogens-

effecten als gevolg van de gedaalde aandelenkoersen en aan het historisch lage consumentenvertrouwen. Aangezien er een aanzienlijke toename van de werkloosheidsgraad wordt verwacht in de loop van 2009, is een snel herstel van het consumentenvertrouwen weinig waarschijnlijk.

2.2. Bedrijfsinvesteringen

Het acceleratoreffect zorgt ervoor dat de bedrijfsinvesteringen sterker fluctueren dan de economische activiteit. Zo veroorzaakte de vertraging van de economische groei in het begin van dit decennium een daling van de bedrijfsinvesteringen in 2002 en 2003, maar tijdens de conjuncturele opleving die daarop volgde (2004-2007) groeiden ze sneller dan het bbp.

Figuur 11 Bedrijfsinvesteringen in volume³
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

Met een toename van 6,4 %, vormden de bedrijfsinvesteringen (gezuiverd voor de aankoop van overheidsgebouwen⁴) de belangrijkste groeimotor van de Belgische economie in 2008 en overtroffen ze opnieuw de bbp-groei. Dat was echter in belangrijke mate toe te schrijven aan een

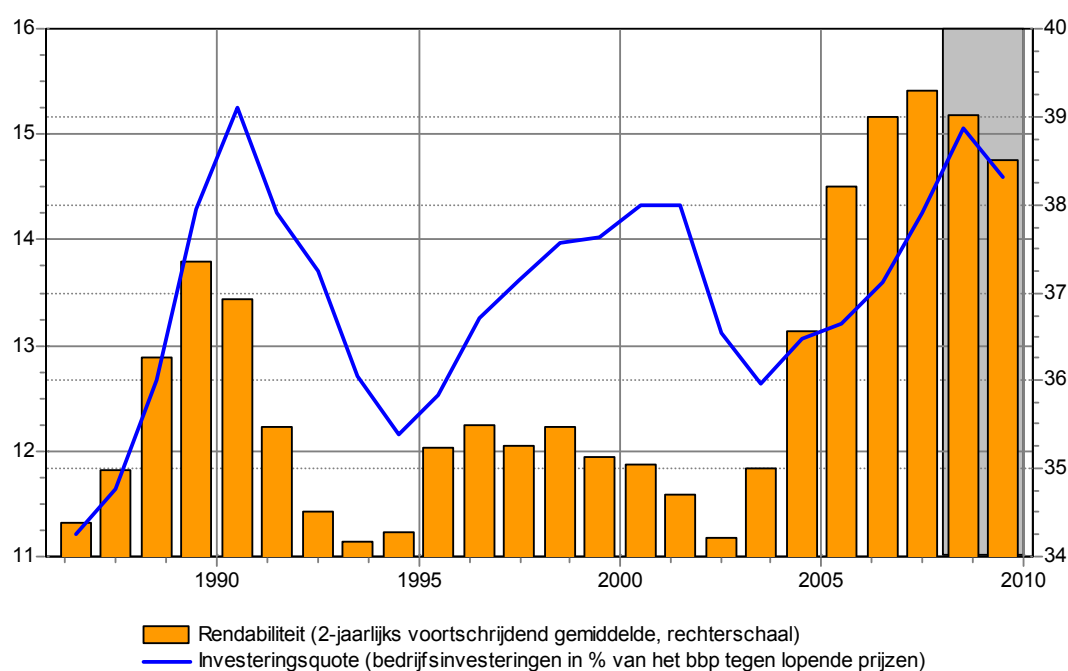
³ Ongerekend de aankopen van overheidsgebouwen en zeeschepen. Enkele maritieme bedrijven kochten in 2004 en in 2005 voor een aanzienlijk bedrag nieuwe schepen. Die aankopen hadden geen impact op de economische groei aangezien ze door een invoerstijging werden opgevangen.

⁴ Die transactie wordt in de nationale rekeningen geboekt als een desinvestering van de overheid en als een bijkomende investering van de ondernemingen. Die transacties beïnvloedden echter nauwelijks de investeringsgroei in 2008 en 2009.

zeer gunstige uitgangspositie in het begin van het jaar en een nog behoorlijke investeringsgroei in het eerste semester. In navolging van de forse terugval van de industriële capaciteitsbezettingsgraad (van 82,4 % het derde kwartaal tot 74,3 % in het vierde kwartaal van 2008) en van de indicator van het ondernemersvertrouwen, werd de investeringsactiviteit teruggeschroefd in het tweede semester. Naast de sombere afzetperspectieven, die ook blijken uit het historisch lage niveau van de NBB-conjunctuurindicator, spelen ook de toegenomen kosten voor externe financiering van de ondernemingen (door de toegenomen risicoaversie van de beleggers en de kredietverschaffers) een rol. Bovendien zou de rendabiliteit verder terugvallen, rekening houdend met een verdere stijging van de loonquote (zie hoofdstuk 3). Daardoor zouden de bedrijfsinvesteringen ook in de loop van 2009 onder druk staan, om zich pas op het einde van het jaar te stabiliseren (kwartaal-op-kwartaal). Dat resulteert in een negatieve jaargroei van -4,5 % in 2009.

Het nominale aandeel van de bedrijfsinvesteringen in het bbp zou toenemen tot 15,1 % in 2008 en terugvallen tot 14,6 % in 2009.

Figuur 12 Investeringsquote⁵ en rendabiliteit⁶ in de marktsector

Bron: INR, FPB

⁵ De investeringsquote is berekend op basis van de totale bedrijfsinvesteringen (inclusief de aankoop van overheidsgebouwen).

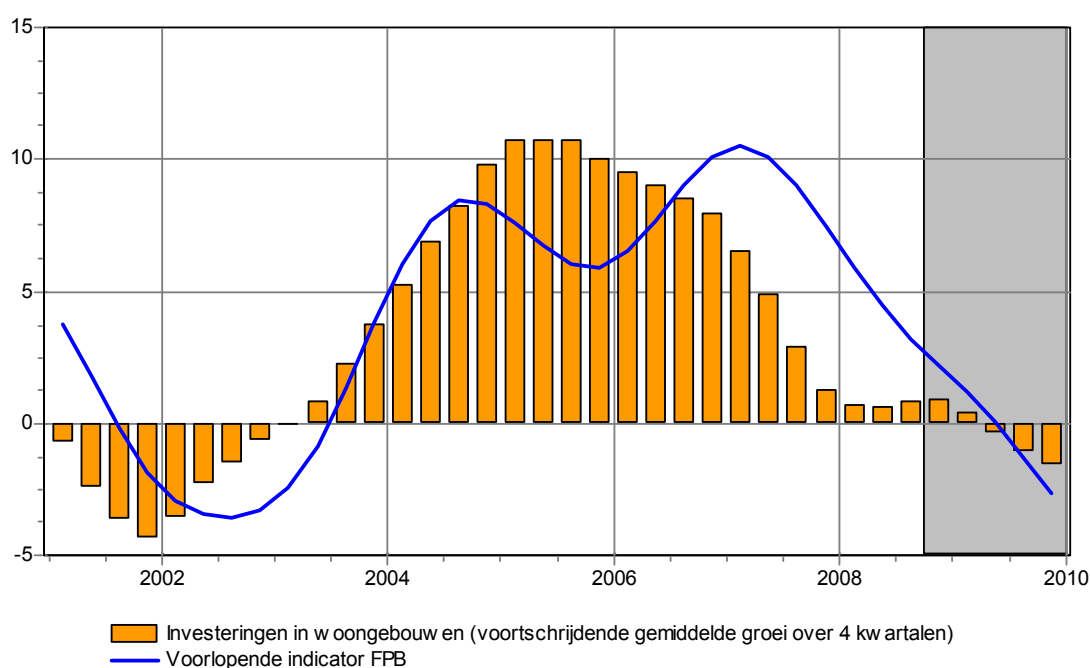
⁶ Bruto-exploitationoverschot van de ondernemingen als percentage van de toegevoegde waarde.

2.3. Investerings in woongebouwen

Net zoals de bedrijfsinvesteringen, vertonen ook de investeringen in woongebouwen meer uitgesproken cycli dan het bbp. Na een groei van gemiddeld 7,8 % in volume tijdens de jaren 2003-2006, bleef hun toename in 2007 en 2008 beperkt tot resp. 1,3 % en 0,9 %, o.m. door de toename van de hypothecaire rente⁷ en door de beperkte toename van het reëel beschikbaar gezinsinkomen in 2008. Op kwartaalbasis stagneerde de woningbouw in het tweede en het derde kwartaal van 2008 en is ze waarschijnlijk teruggevallen in het vierde kwartaal.

Figuur 13 Investerings in woongebouwen in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

De voorlopende FPB-indicator voor de woningbouw, die o.m. rekening houdt met informatie uit de architectenenquête⁸ en met de hypothecaire kredietaanvragen, wijst op een verdere afkoe-ling. De afgevlakte indicator van het ondernemersvertrouwen in de bouwnijverheid geeft een gelijkaardige evolutie aan. De terugval in de woningbouwactiviteit zou getemperd worden door de tijdelijke btw-verlaging⁹. Niettemin zou de kwartaalgroei in 2009 negatief blijven, wat op jaarbasis resulteert in een negatieve volumegroei van de gezinsinvesteringen van -1,6 %.

⁷ Na een historisch lage 3,9 % eind 2005, is de nominale hypothecaire rente gestegen tot 5 % eind 2008.

⁸ Meer bepaald het volume van definitieve ontwerpen van woongebouwen en de vooruitzichten voor opdrachten.

⁹ De btw-verlaging tot 6 % is een onderdeel van het relanceplan en geldt voor nieuwbouw, renovatie en publieke sociale huisvesting. Bij nieuwbouw is de btw-verlaging beperkt tot een schijf van 50 000 euro van de bouwfactuur, die dit jaar moet opgesteld zijn.

Ondanks die terugval, die ook op Europees vlak duidelijk merkbaar is, blijft het belang van de gezinsinvesteringen in het bbp aanzienlijk (nominaal 5,8 % in 2009, net als tijdens de voorbije drie jaren).

2.4. Overheidsbestedingen

In 2007 en 2008 zou de overheidsconsumptie in volume telkens met 2,3 % zijn toegenomen. In 2009 zou de groei van de overheidsconsumptie beperkt blijven tot 1,9 % door een groeivertraging van de overheidslonen (als gevolg van een beperktere stijging van de werkgelegenheid bij de overheid) en door een volumedaling van de netto-aankoop van goederen en diensten.

Na een stagnering in 2008, zouden de overheidsinvesteringen in volume (gezuiverd voor de verkoop van overheidsgebouwen¹⁰) toenemen met 6,5 % in 2009. De toename van de investeringsactiviteit situeert zich niet enkel bij de lokale besturen, bij wie de investeringsactiviteit zich steeds enkele jaren na de gemeenteraadsverkiezingen begint te hernemen, maar ook bij de federale en de regionale overheden.

Net als in de rest van de eurozone, zou de toename van de overheidsconsumptie en van de overheidsinvesteringen in België dit jaar enigszins de teruggeschroefde bestedingen van de gezinnen en de ondernemingen compenseren.

2.5. Voorraadwijzigingen

De voorraadwijzigingen zouden in 2008 een bijdrage van 0,3 procentpunt tot de economische groei hebben geleverd. Tegen de achtergrond van de sombere afzetperspectieven, zullen de bedrijven hun voorraadopbouw vermoedelijk temperen. Daarom is voor 2009 een licht negatieve bijdrage van de voorraadmutaties tot de economische groei vooropgesteld (-0,2 procentpunt). Die vertraging van de voorraadopbouw is in lijn met de informatie uit de NBB-conjunctuurenquête, die wijst op een sterke toename (vanaf september 2008) van het aantal ondernemers dat zijn voorraden als te hoog bestempelt (vooral in de handel).

2.6. Uitvoer en invoer

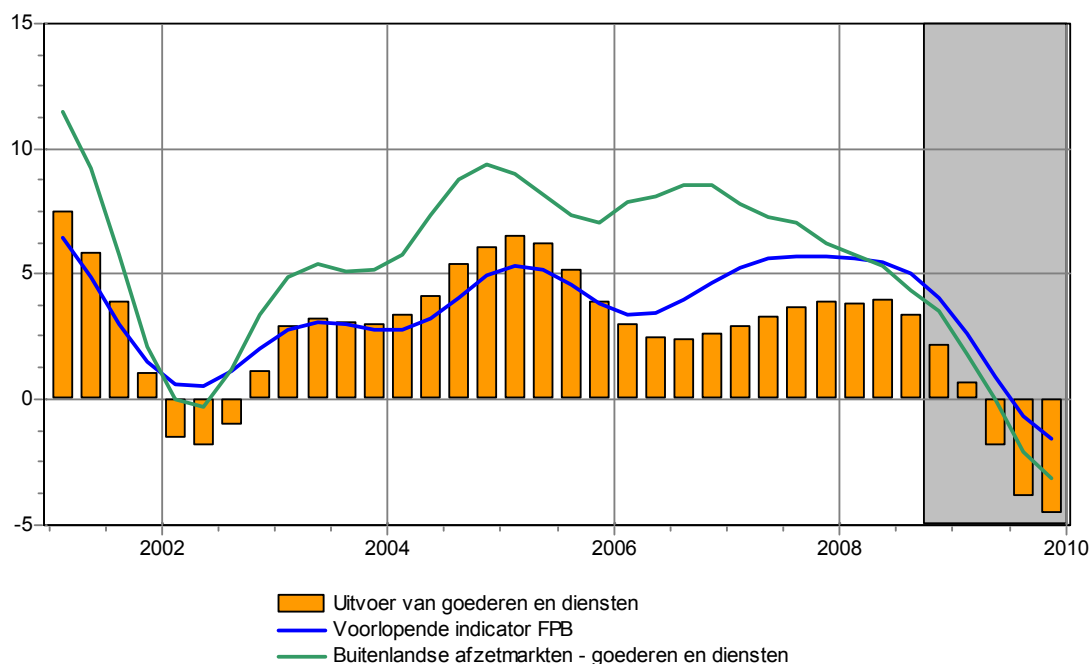
De groei van de buitenlandse afzetmarkten van België, berekend op basis van de verwachte invoergroei van de Belgische handelspartners, zou na een behoorlijke groei in de eerste drie kwartalen van 2008, sterk negatief uitvallen in het vierde kwartaal. De vraag naar ingevoerde producten bij de handelspartners zou tijdens de eerste drie kwartalen van 2009 verder krimpen, om zich pas in het laatste kwartaal licht te herstellen. Op jaarbasis zou de groei van de buiten-

---

¹⁰ De verkoop van overheidsgebouwen wordt in de nationale rekeningen in mindering gebracht van de overheidsinvesteringen. In 2008 en 2009 doen die transacties zich amper voor, waardoor de volumegroei van de overheidsinvesteringen daardoor nauwelijks wordt beïnvloed. De overheidsinvesteringen inclusief de verkoop van gebouwen dalen met 0,3 % in 2008 en stijgen met 7,2 % in 2009.

landse afzetmarkten daardoor zijn vertraagd tot 3,5 % in 2008 (t.o.v. 6,2 % in 2007), maar dit jaar zou, voor het eerst sinds het begin van de jaren 80, een negatieve groei worden opgetekend (-3,1 %).

Figuur 14 Uitvoer van goederen en diensten
Voortschrijdende gemiddelde groei over 4 kwartalen

Bron: CPB, INR, FPB

In de loop van vorig jaar apprecieerde de euro tegenover de valuta van de niet-Aziatische opkomende landen en tegenover de meeste munten van West-Europese landen die niet tot de eurozone behoren, waarbij vooral de appreciatie tegenover het pond sterling (+26 %) opviel. De euro verloor echter terrein tegenover de yen (-25 %), de dollar (-7 %) en verschillende Aziatische munten. Op jaarbasis bedroeg de gemiddelde toename van de effectieve wisselkoers 2,2 %. Volgens de termijnmarktnoteringen zou de effectieve wisselkoers verder appreciëren in het eerste kwartaal van 2009 en vervolgens stabiel blijven in de loop van het jaar. Op jaarbasis zou de toename toch 1,1 % bedragen, dankzij een positief overloopeffect. Tijdens de projectieperiode weegt de wisselkoersevolutie dus licht op de prijscompetitiviteit van de Belgische uitvoerders

Vorig jaar groeide de Belgische uitvoer naar raming met 2,2 % in volume, waardoor het verlies aan marktaandeel (berekend als het verschil met de groei van de potentiële uitvoermarkten) 1,3 procentpunt bedroeg. De negatieve groei in de tweede helft van 2008 en tijdens de eerste drie kwartalen van 2009 zou resulteren in de meest negatieve uitvoergroei op jaarbasis (-4,6 %) sinds 1975. Zowel de appreciatie van de nominale effectieve wisselkoers van de euro als de rela-

tief sterke groei van de Belgische arbeidskosten per eenheid product zouden ertoe bijdragen dat het verlies aan marktaandeel in 2009 licht hoger uitkomt dan vorig jaar.

In lijn met de daling van de finale vraag (binnenlandse vraag plus uitvoer) zou de invoergroei dit jaar krimpen met 3,2 % in volumetermen (na +3,6 % in 2008).

Door de appreciatie van de euro en de wereldwijde afkoeling van de inflatie zouden de internationale prijzen zonder energie, uitgedrukt in euro, dit jaar licht dalen (-0,8 %). De Belgische invoerprijzen zouden sterker terugvallen (-2,3 % na +6,6 % in 2008), dankzij de forse daling van de olieprijs. Uitgedrukt in euro, zou de olieprijs dit jaar immers gemiddeld 40 % lager noteren dan in 2008. De Belgische uitvoerprijzen dalen eveneens (-0,7 %), doch in mindere mate dan de invoerprijzen, wat resulteert in een aanzienlijke ruilvoetwinst (1,6 %, na een verlies van 2,8 % in 2008).

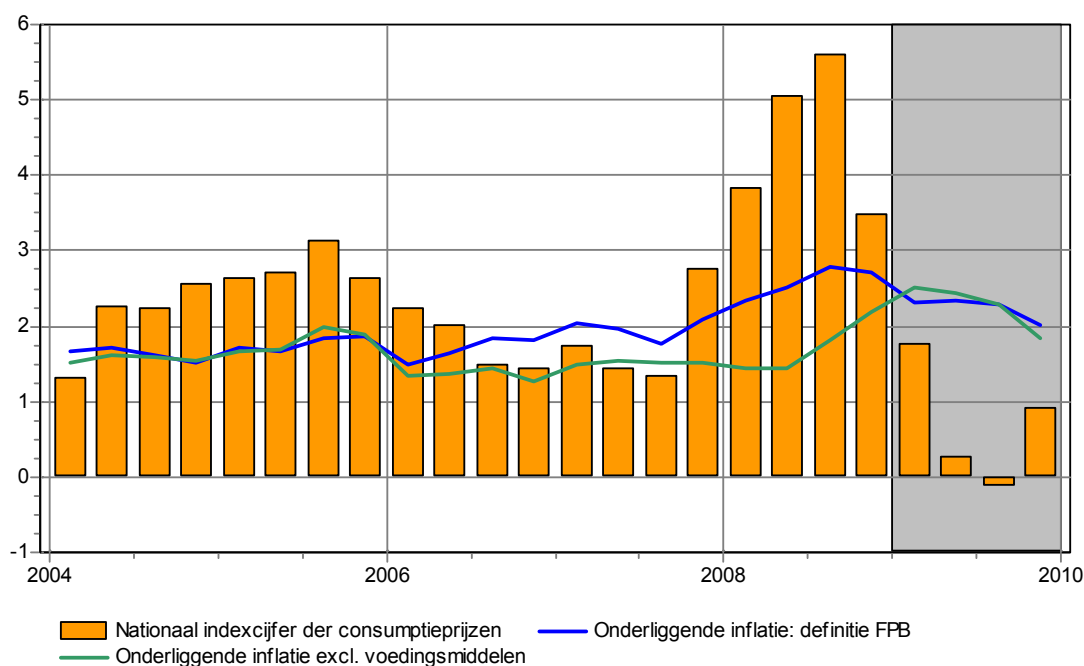
In 2009 zou de volumedaling van de uitvoer (-4,6 %) groter zijn dan die van de invoer (-3,2 %), waardoor de netto-uitvoer een negatieve bijdrage (-1,2 procentpunt) levert tot de economische groei. Het tekort op de lopende rekening zou in 2009 aanzienlijk blijven (-1,8 % van het bbp), maar het zou wel iets kleiner worden dan in 2008 (-2,1 % van het bbp) dankzij de gedaalde olieprijs en de appreciatie van de euro.

3. Ontwikkeling van prijzen en lonen

3.1. Binnenlands prijsverloop

De Belgische inflatie¹¹ situeerde zich op een laag niveau tijdens de eerste drie kwartalen van 2007 (gemiddeld 1,5 %), maar veerde op in de daaropvolgende vier kwartalen. In juni 2008 bereikte de inflatie 5,9 %, het hoogste peil sinds 1984. Tijdens de tweede helft van 2008 werd een uitgesproken daling opgetekend (tot 2,6 % in december), waarvan verwacht wordt dat ze zich de volgende maanden zal verderzetten. Vooral de prijsbewegingen van energie- en voedingsgrondstoffen liggen aan de oorsprong van die uitgesproken beweging. De prijs voor een vat Brentolie liep immers op van ongeveer 70 dollar midden 2007 tot meer dan 140 dollar begin juli 2008. Deels als gevolg van de recessie in de westerse economieën, viel de olieprijs nadien terug tot minder dan 40 dollar eind december.

Figuur 15 Inflatie: verloop op kwartaalbasis
Jaar-op-jaargroei

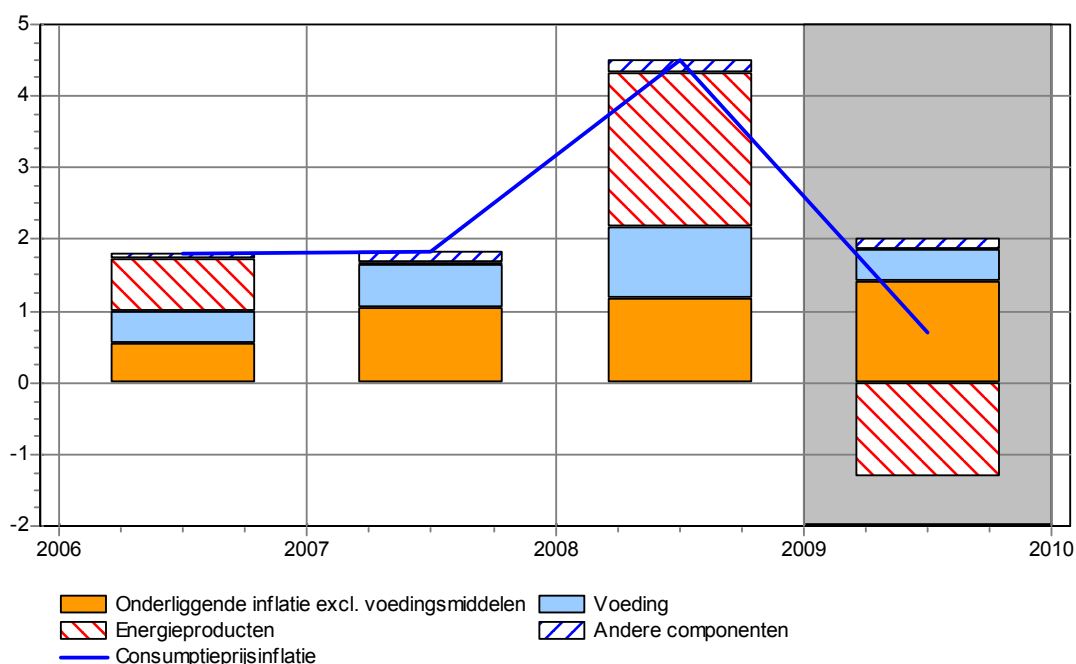
Bron: FOD Economie, FPB

¹¹ Inflatie wordt gemeten als de jaar-op-jaargroei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP).

Het effect van die prijsbewegingen op de Belgische inflatie werd afgeremd door de evolutie van de wisselkoers van de euro t.o.v. de dollar: die apprecieerde toen de olieprijs toenam en deprecieerde tijdens de daling van de olieprijs. De jaar-op-jaargroei van de olieprijs uitgedrukt in euro liep niettemin op tot 60 % midden 2008 en viel nadien terug tot -50 % eind 2008. De prijzen van voedingsgrondstoffen kenden een gelijkaardig, maar minder uitgesproken verloop.

Figuur 16 toont dat de toename van de inflatie in 2008 (4,5 %, tegenover 1,8 % in 2007) bijna volledig verklaard wordt door het prijsverloop van voeding en energie. Vooral de toename van de grondstoffenprijzen speelde daarin een rol, maar ook enkele binnenlandse factoren: de verhoging van de distributienet- en transporttarieven voor gas en elektriciteit en de tariefaanpassingen van de meeste aardgasleveranciers leverden een positieve bijdrage tot de inflatie van ongeveer 0,5 procentpunt. De consumptieprijzen voor voeding stegen in 2008 met 6,3 % (tegenover 3,9 % in 2007) door de forse toename van de voedingsgrondstoffenprijzen tussen september 2007 en mei 2008, waarna ze zich nagenoeg stabiliseerden tot december 2008.

Figuur 16 Opsplitsing van het indexcijfer der consumptieprijzen
Bijdrage (in %) tot de consumptieprijsinflatie

Bron: FOD Economie, FPB

De afkoeling van de inflatie tot gemiddeld 0,7 % in 2009 is het resultaat van een fors negatieve bijdrage van de energieprijzen en een kleinere bijdrage van de voedingsprijzen, die slechts gedeeltelijk gecompenseerd worden door een hogere bijdrage van de onderliggende inflatie (excl. voedingsmiddelen)¹². De onderliggende inflatie trok reeds aan midden 2008, vooral door het doorsijpelen van de energieprijsstijgingen en de sterke groei van de nominale loonkosten (zie paragraaf 3.3.1) in de prijzen van niet-energetische goederen en diensten. De onderliggende inflatie zou pieken tijdens het eerste kwartaal van dit jaar, om vervolgens geleidelijk af te koelen. De negatieve bijdrage van de energieprijzen wordt verklaard door de evolutie van de prijzen van energiegrondstoffen. De Brentprijs uitgedrukt in euro zou in 2009 gemiddeld 40 % lager liggen dan in 2008 en ook de internationale prijzen van aardgas en de steenkool zouden dit jaar een stuk lager noteren. De evolutie van de accijnzen zou de prijs van motorbrandstoffen evenwel licht opwaarts beïnvloeden in de loop van dit jaar. In het kader van de begrotingsopmaak voor 2009 werd immers beslist om het kliksysteem voor de bijzondere accijns op benzine en diesel opnieuw in te voeren. Dat systeem voorziet dat bij een prijsdaling van benzine of diesel de helft van de prijsdaling gecompenseerd wordt door een toename van de bijzondere accijns. In de loop van het jaar mag de bijzondere accijns op benzine met maximaal 2,8 eurocent per liter toenemen en de bijzondere accijns op diesel met 3,5 eurocent per liter¹³.

De groeivertraging van de gezondheidsindex (van 4,2 % in 2008 tot 1,4 % dit jaar) zou minder uitgesproken zijn dan die van de consumptieprijsindex doordat de gezondheidsindex niet beïnvloed wordt door het prijsverloop van benzine en diesel.

3.2. Indexering overheidslonen en sociale uitkeringen

Door de bijzonder sterke toename van de gezondheidsindex tijdens de afgelopen kwartalen, werden drie opeenvolgende spilindices overschreden in een tijdspanne van negen maanden (in december 2007, april 2008 en augustus 2008). Telkens werden de sociale uitkeringen één maand en de lonen en wedden van het overheidspersoneel twee maanden na een overschrijding van de spilindex met 2 % aangepast aan de toegenomen levensduurte. Volgens de maandvooruitzichten voor de gezondheidsindex zou de huidige spilindex (112,72) dit jaar niet overschreden worden.

---

¹² De onderliggende inflatie wordt berekend door het NICP te zuiveren voor de impact van prijsveranderingen van administratieve aard en het prijsverloop van traditioneel sterk volatiele componenten. Concreet gaat het om het effect van btw-wijzigingen, accijnzen en andere indirecte belastingen, de verkeersbelasting en het prijsverloop van waterverbruik, energie, tabak, alcoholhoudende dranken, vleesproducten en verse groenten en fruit. Door de recente sterke prijsschommelingen van andere voedingsproducten werd ook een onderliggende inflatie berekend met uitsluiting van alle voedingsproducten, de zgn. 'onderliggende inflatie excl. voedingsmiddelen'.

¹³ Hoewel de prijzen van benzine en diesel in de loop van dit jaar gestaag zouden toenemen in navolging van de noteringen van de olieprijs op de internationale markten, werd verondersteld dat de volatiliteit van de motorbrandstofprijzen op zeer korte termijn er voor zal zorgen dat de bijzondere accijnzen op benzine en diesel midden 2009 hun plafond bereiken.

3.3. Loonontwikkeling in de marktsector

3.3.1. Ontwikkeling van de loonkosten

Op basis van de beschikbare kwartaalgegevens uit de nationale rekeningen wordt de groei van de nominale uurloonkosten in de marktsector in 2008 geraamd op 3,5 %. Die toename heeft vooral te maken met de loonindexering die 2,9 % bedroeg. Daarenboven namen de bruto-uurlonen vóór indexering toe met 0,9 %, waardoor de groei van het nominaal brutoloon per gewerkt uur uitkwam op 3,9 %. De impliciete werkgeversbijdragevoeten (in strikte¹⁴ en in ruime¹⁵ zin) daalden in 2008. Dat had vooral te maken met de betaalde ontslagpremies in het kader van een aantal belangrijke herstructureringen in de automobielsector in 2007 en met een aanpassing van de regeling voor de betaling van de patronale bijdragen op het vakantiegeld van werknemers die veranderen van arbeidsovereenkomst vanaf 2007. Beide factoren oefenden een opwaartse druk uit op de impliciete bijdragevoeten in 2007. Bijgevolg nemen de loonkosten in 2008 minder sterk toe dan de brutolonen.

Tabel 1 Opbouw van de uurloonkosten in de marktsector
Bijdragen in procentpunt aan de groei van de nominale uurloonkosten

	2007	2008	2009	2010
Interprofessioneel akkoord				
Groei nominale uurloonkosten		5,0		
a. Indexering		3,9		
b. Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^a		1,1	0,6	
Vooruitzichten				
Groei nominale uurloonkosten	3,6	3,5	3,8	
a. Indexering	1,7	2,9	2,8	
b. Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^a	1,6	0,9	0,6	
c. Totale werkgeversbijdragen ^b	0,2	-0,4	0,4	
p.m. Groei nominale uurloonkosten na aftrek loonsubsidies ^c	3,2	3,1	3,3	

a. Conventionele loonstijgingen vóór indexering plus loondrift

b. Wettelijke, extralegale en fictieve werkgeversbijdragen

c. Zie 3.3.2. voor een gedetailleerde bespreking van de loonsubsidies

Sinds 1997 vindt de loonvorming in de privésector in België plaats in het kader van de wet van 26 juli 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. Die wet heeft tot doel de Belgische loonontwikkeling af te stemmen op het gemiddelde verloop in de drie buurlanden. Overeenkomstig die wet sloten de sociale partners eind 2008 een interprofessioneel akkoord voor de periode 2009-2010. Daarin werd bepaald dat de loononderhandelingen op sectoraal en op ondernemingsvlak aanleiding mogen geven tot een maximale toename van de nettolonen op jaarbasis bovenop de loonindexering en baremieke loonsverhogingen van 250 euro per (voltijdse) werknemer tegen 2010. Bovendien mag die

¹⁴ Werkgeversbijdragen betaald aan de sociale zekerheid en de federale overheid, uitgedrukt in procent van de brutoloonmassa.

¹⁵ Werkgeversbijdragen betaald aan de sociale zekerheid en de federale overheid, de fictieve bijdragen en de extralegale bijdragen (betaald aan de verzekeringssector), uitgedrukt in procent van de brutoloonmassa.

loonsverhoging geen aanleiding geven tot bijkomende lasten voor de werkgevers¹⁶ en mag de netto loonsverhoging in 2009 niet meer bedragen dan 125 euro per werknemer. Een netto loon-toename van 250 euro per voltijds equivalent impliceert een gecumuleerde groei van de bruto-uurlonen vóór indexering van 0,6 % in 2009 en 2010.

In deze vooruitzichten werd verondersteld dat het nettoloon per voltijds equivalent 125 euro hoger zou liggen in het vierde kwartaal van 2009 dan in het laatste kwartaal van 2008. Op jaar-basis vertaalt zich dat in een gemiddelde toename van de lonen van 0,2 % in 2009. Dat de stijging van de bruto-uurlonen vóór indexering toch uitkomt op 0,6 % wordt verklaard door het (grotendeels geobserveerde) profiel van de lonen in de loop van 2008. De loonindexering zou dit jaar hoger uitkomen (2,8 %) dan de toename van de gezondheidsindex (1,4 %) nadat ze in 2008 met 2,9 % achterbleef op de stijging van de gezondheidsindex (4,2 %). De toename van de nominale bruto-uurlonen zou aldus 3,4 % bedragen in 2009.

De groei van de uurloonkosten zou de groei van de brutolonen met 0,4 procentpunt overschrijden in 2009 omwille van twee redenen. Ten eerste werd in het interprofessioneel akkoord beslist om leeftijds- en doelgroepgebonden werkgeversbijdrageverminderingen grotendeels af te schaffen (zie paragraaf 3.3.2.) waardoor de impliciete werkgeversbijdragevoet in strikte zin met 0,3 procentpunt zou toenemen. Die afschaffing gaat gepaard met het optrekken van de loonsubsidies, maar per saldo geven beide maatregelen aanleiding tot een toename van de uurloonkosten volgens de definitie van de nationale rekeningen. Daar wordt immers geen rekening gehouden met de impact van de loonsubsidies op de loonkosten. Ten tweede zouden de fictieve werkgeversbijdragen in 2009 een stuk sneller toenemen dan de brutolonen doordat de economische recessie zou zorgen voor een uitgesproken toename van het aantal bruggepensioneerden. Bijgevolg zou de impliciete werkgeversbijdragevoet in ruime zin nog iets sterker stijgen dan die in strikte zin.

Door de combinatie van een relatief sterke toename van de nominale uurloonkosten en een quasi-stabilisering van de productiviteit (+0,2 % in 2008 en -0,3 % in 2009), wordt een forse toename opgetekend van de loonkosten per eenheid product in 2008 en 2009 (resp. 3,2 % en 4,0 %). Die cijfers staan in schril contrast met de evolutie tijdens de periode 1996-2007: toen bedroeg de gemiddelde jaargroei van de productiviteit 1,4 % en namen de loonkosten per eenheid product met gemiddeld 1,2 % per jaar toe. Toch hoeft de forse groei van de loonkosten per eenheid product niet te verwonderen bij een groeivertraging of recessie, aangezien de productiviteitsgroei bijzonder conjunctuurgevoelig is. Bovendien komt de groei van de loonkosten per eenheid product na aftrek van loonsubsidies 0,4 procentpunt lager uit in beide jaren.

---

¹⁶ Concreet betekent dit dat de loonsverhogingen geen invloed mogen hebben op de bedrijfsvoorheffing, noch op de werknemers- of werkgeversbijdragen. De loonsverhogingen zullen bijgevolg toegekend worden onder de vorm van maaltijdcheques, mobiliteitsvergoedingen en zogenaamde groene cheques.

3.3.2. Werkgeversbijdrageverminderingen, loonsubsidies en werkbonus

Het beleid van loonlastenverlagingen voor de ondernemingen zal vanaf 2009 in het algemeen versterkt worden (plus 266 miljoen euro in 2009) maar ook gekenmerkt worden door de marginalisering van doelgroepen en een verdere verschuiving van werkgeversbijdrageverminderingen naar loonsubsidies in het algemeen (hun aandeel in de loonlastenverlagingen voor de ondernemingen stijgt van 37,5 % in 2008 tot 43,6 % in 2009) en loonsubsidies via de federale fiscaliteit in het bijzonder (hun aandeel stijgt van 14,1 % in 2008 tot 19,6 % in 2009).

Tabel 2 Ex ante loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen
Jaarlijkse veranderingen in miljoen euro

	2005	2006	2007	2008	2009
Werkgeversbijdrageverminderingen	470	165	360	166	-334
Loonsubsidies	306	605	613	613	600
- activeringen	39	25	17	12	8
- dienstencheques	148	206	207	251	96
- nacht- en ploegenarbeid	70	249	250	108	207
- overuren	11	13	9	4	23
- algemene korting	0	0	53	172	241
Totaal ten gunste van werkgevers	775	770	973	779	266
Werknemersbijdrageverminderingen	100	352	40	62	123

Het interprofessioneel akkoord voor 2009-2010 stipuleert een overgangperiode gedurende 2009-2010 naar een vereenvoudigd systeem van werkgeversbijdrageverminderingen dat in 2011 op kruissnelheid zou komen. Vanaf 2011 zouden de leeftijds- en alle doelgroepgebonden bijdrageverminderingen behalve die voor de eerste aanwervingen verdwijnen. Het vrijgekomen budget zou gebruikt worden om een verhoging van de algemene forfaitaire vermindering en de specifieke verminderingen voor de laag- en de zeer hoogverloonde werkgelegenheid te financieren en om op een niet nader omschreven manier de werkgelegenheid van moeilijk tewerkstelbare arbeidskrachten te stimuleren. Hoewel dit alles ongeveer op kruissnelheid budgettair neutraal zou moeten zijn, is dit niet het geval gedurende de overgangsfase.

Concreet worden op een eerder bescheiden manier gedurende de overgangsfase vanaf het tweede kwartaal van 2009 enerzijds de lage- en hogeloonmaatregel versterkt, wordt de algemene forfaitaire vermindering opgetrokken en blijven de oude modaliteiten voor de bestaande stock van werknemers in de doelgroepen gelden. Anderzijds worden de jongeren- en ouderenbonus meteen afgeschaft en wordt de instroom in de doelgroepen met extra bijdrageverminderingen geblokkeerd. Het nettoresultaat is een jaar-op-jaar daling van de werkgeversbijdrageverminderingen met 334 miljoen euro in 2009.

Niettemin zullen de loonsubsidies jaar op jaar stijgen met 600 miljoen euro in 2009, deels wegens genereuzere voorwaarden, deels omdat voor meer werknemers beroep zal worden gedaan op loonsubsidies. Enerzijds zullen drie loonsubsidies via kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing worden verhoogd: vanaf juni 2009 een verhoging van het nominale subsi-

dietarief van 10,7 tot 15,6 procentpunten voor de maatregel nacht- en ploegenarbeid en een verdubbeling van het aantal overuren dat in aanmerking komt voor de overurenloonsubsidie. Nog belangrijker is de impact van de gefaseerde verhoging van de algemene loonsubsidievoet van 0,25 tot 0,75 procentpunt in 2009. Ook de dienstenchequesubsidies zullen stijgen (met meer dan 90 miljoen euro), maar louter omdat meer beroep op deze huishoudelijke diensten zal gedaan worden. Anderzijds zal de afschaffing van de doelgroepvermindering voor de activaplanbanen een stagnatie en zelfs daling van die werkgelegenheids categorie en dus ook een dalend gebruik van de activeringsvergoedingen veroorzaken.

De genereuzere modaliteiten van de werkbonus zullen ervoor zorgen dat de werknemersbijdrageverminderingen voor de laagverdieners in 2009 zullen stijgen met 123 miljoen euro.

3.3.3. Ontwikkeling van de loonquote

Tijdens de periode 2002-2006 daalde de loonquote¹⁷ aanzienlijk (van 65,5 % in 2001 tot 60,8 % in 2006) doordat de productiviteit per gewerkt uur in de sector van de ondernemingen sterker groeide dan de uurloonkosten vóór indexering. Bovendien viel de loonindexering tijdens die periode iets lager uit dan de toename van de deflator van de toegevoegde waarde.

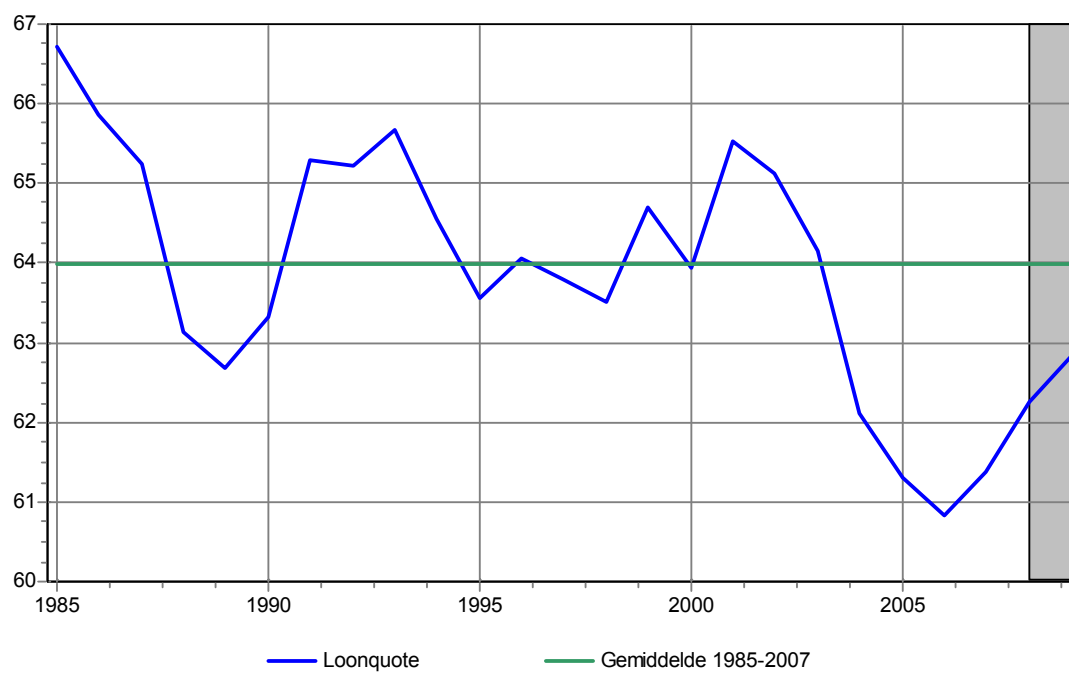
Tijdens de periode 2007-2009 zou het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde echter toenemen met gemiddeld 0,7 procentpunt per jaar tot 62,8 %. Die jaren worden gekenmerkt door een combinatie van een conjunctuurgebonden verzwakking van de productiviteitsgroei en een relatief sterke toename van de uurloonkosten vóór indexering. De ontwikkeling van de relatieve prijzen heeft geen invloed op het verloop van de loonquote in deze periode (de deflator van de toegevoegde waarde en de loonindexering nemen in gelijke mate toe).

Tijdens de afgelopen jaren werd een sterke toename van de loonsubsidies opgetekend (cf. supra), wat impliceert dat de loonkosten waarmee de werkgevers geconfronteerd worden een beperkter aandeel in de toegevoegde waarde vertegenwoordigen dan kan afgeleid worden uit figuur 17.

---

¹⁷ De loonquote wordt hier berekend als het aandeel van de loonkosten in de toegevoegde waarde van de institutionele sector van de ondernemingen.

Figuur 17 Ontwikkeling van de loonquote
In procent van de toegevoegde waarde, sector van de ondernemingen

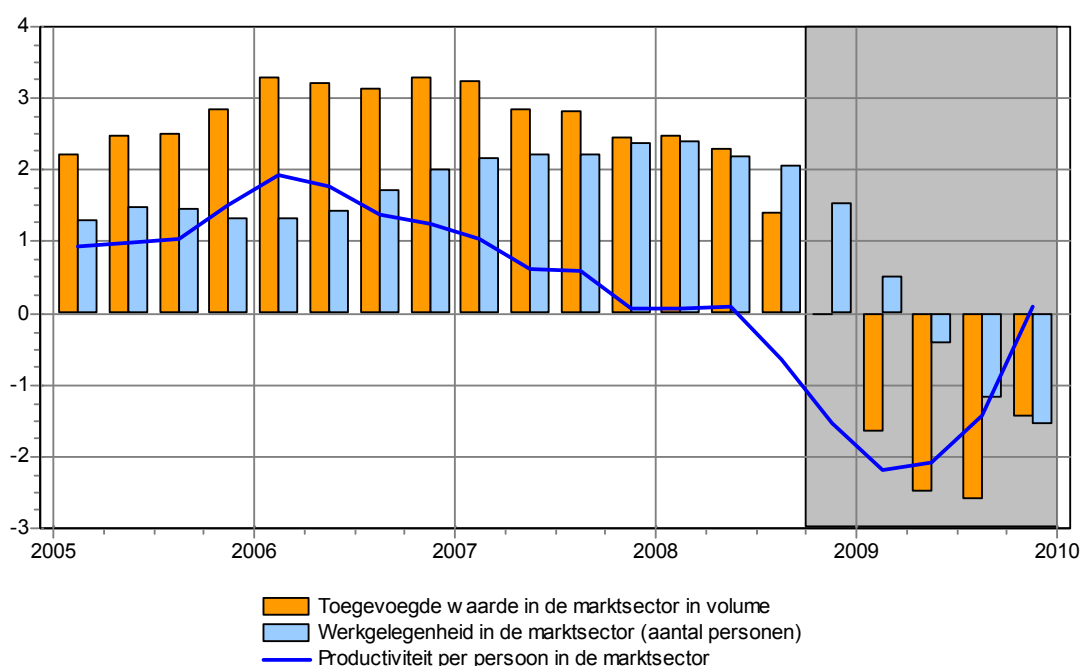

Bron: INR, FPB

4. Arbeidsmarkt

Nog vóór de financiële crisis vorig jaar uitbrak, bevond de marktsector zich reeds in een periode van duidelijk vertragende activiteitstoename. De kwartaal-op-kwartaalgroei van de toegevoegde waarde bedroeg nog 0,7 % tijdens het eerste kwartaal van 2008, viel terug tot 0,4 % tijdens het tweede kwartaal, en was zelfs licht negatief (-0,1 %) tijdens het derde kwartaal. Vanaf het vierde kwartaal kan men echter nog nauwelijks spreken van een gebruikelijk scenario van conjuncturele neergang, en krimpt de activiteit in de marktsector bijzonder fors (-1,0 % groei). Die inzinking zou nog verder uitdiepen tijdens de eerste drie kwartalen van dit jaar (groei van respectievelijk -0,9 %, -0,5 % en -0,2 %), waarna tijdens het vierde kwartaal een eerste bescheiden aanzet gegeven zou worden tot herneming (0,1 % groei).

Figuur 18 Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector
Jaar-op-jaargroei

Bron: INR, FPB

Jaar-op-jaar kent de groei van de toegevoegde waarde daardoor een sterk neerwaarts profiel tussen het tweede kwartaal van 2008 en het derde kwartaal van 2009 (zie figuur 18), zodat de groei in de marktsector reeds afneemt van 3,1 % in 2007 tot 1,6 % in 2008, om dit jaar negatief te worden (-1,9 %). Daarmee vergeleken hield de werkgelegenheidsgroei in de marktsector aanvankelijk erg goed stand (kwartaal-op-kwartaalgroei van 0,6 % tijdens het eerste en van 0,4 % tijdens de volgende twee kwartalen van 2008), vooraleer te vertragen tot 0,1 % tijdens het vierde

kwartaal. De jaargemiddelde groei van de marktwerkgelegenheid lag daardoor in 2008 (2,0 %) nauwelijks lager dan in 2007 (2,2 %).

De groei van de arbeidsproductiviteit daalde m.a.w. van 0,8 % in 2007 tot -0,4 % in 2008. Zoals gebruikelijk gaat de verzwakking van de activiteit in eerste instantie immers gepaard met een afname van het aantal gepresteerde uren per persoon. De gemiddelde arbeidsduur nam in de marktsector nog toe met 0,2 % in 2007, maar zou met 0,7 % gekrompen zijn tijdens het afgelopen jaar. De conjuncturele verzwakking (en recessie vanaf het vierde kwartaal) lieten vorig jaar dus wél al sporen na op de groei van het arbeidsvolume (1,4 % groei vorig jaar tegenover 2,4 % in 2007).

De gemiddelde arbeidsduur zou verder afnemen tijdens het eerste kwartaal van 2009 (-0,3 %), maar ook de werkgelegenheid zou nu duidelijk negatief beïnvloed worden (groei van -0,4 %). De werkgelegenheidsgroei bereikt vervolgens, bij een stabilisatie van de gemiddelde arbeidsduur, een dieptepunt tijdens het tweede kwartaal (-0,6 %), maar blijft ook tijdens de tweede jaarhelft negatief (-0,3 % tijdens het derde en -0,2 % tijdens het vierde kwartaal).

Jaargemiddeld zou het arbeidsvolume in de marktsector krimpen met 1,7 % dit jaar, gespreid over een verdere afname van de gemiddelde arbeidsduur met 1,0 % en een negatieve groei van de werkgelegenheid van 0,7 %. De productiviteitsgroei (per hoofd) is nog negatiever dit jaar (-1,2 %) dan vorig jaar, en wordt opnieuw gedrukt doordat de afname van de werkgelegenheid achterloopt op die van de toegevoegde waarde. In de loop van dit jaar zouden 56 000 arbeidsplaatsen verloren gaan in de marktsector¹⁸. Dat verlies komt al gedeeltelijk tot uiting in het jaargemiddelde voor de marktwerkgelegenheid dit jaar (afname van 23 900 personen, tegenover een toename van 71 400 personen vorig jaar) maar zal ook nog sterk negatief doorwegen op de jaargemiddelde evolutie van volgend jaar.

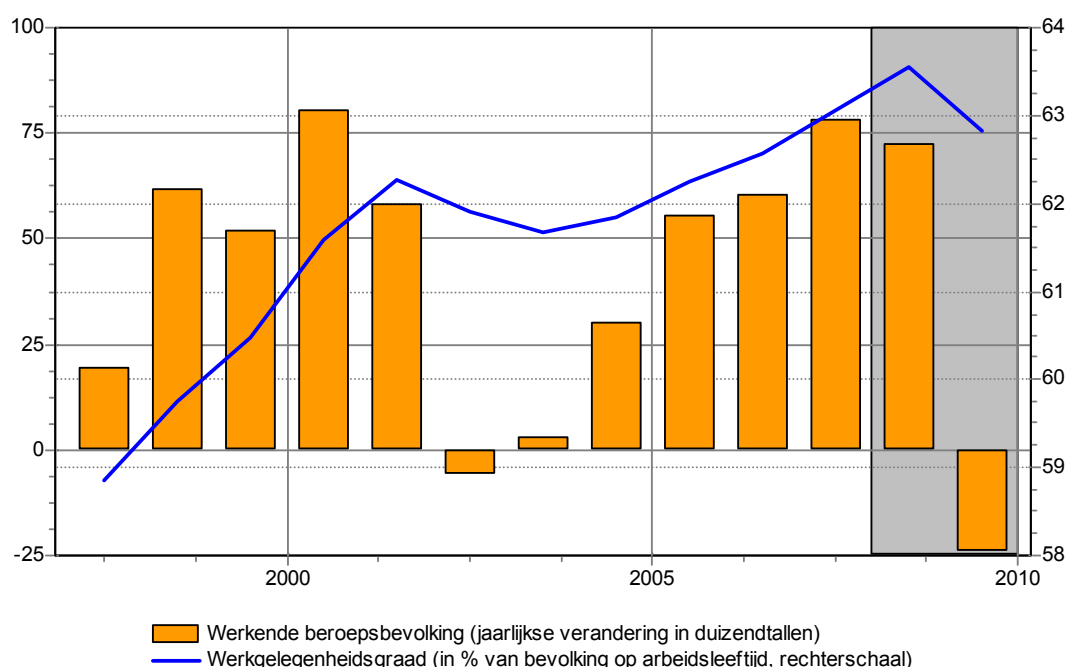
Binnen de marktsector nam het aantal zelfstandigen beduidend toe tijdens de afgelopen jaren (jaargemiddelde stijging van 6 900 personen vorig jaar), maar ten gevolge van de recessie zou hun aantal terug beginnen afnemen (met 3 200 personen dit jaar). De werkgelegenheid in de marktsector werd de afgelopen jaren eveneens sterk ondersteund door de forse uitbreiding van het aantal personen dat aan de slag kon in het 'dienstencheque-circuit' (DC). Het aantal DC-werknemers kwam in jaargemiddelden uit op 72 600 personen het afgelopen jaar, 20 000 personen meer dan in 2007. De sterke impuls die daarmee binnen de marktsector gegeven wordt aan laagproductieve arbeid met een benedengemiddelde arbeidsduur heeft een temperende invloed op de evolutie van de productiviteit per hoofd (van afgerond 0,4 procentpunt in 2008, waarvan de helft toe te schrijven aan de negatieve impact op de gemiddelde arbeidsduur). Het DC-systeem zou – in afwezigheid van verdere overheidsinitiatieven ter uitbreiding van het toepassingsgebied – dit jaar geleidelijk op kruissnelheid komen, zodat de kwartaalgroei afzwakt en de toename in jaargemiddelden nog 9 200 personen zou bedragen (met een negatieve impact van naar raming 0,2 procentpunt op de productiviteitsgroei).

---

¹⁸ Situatie tijdens het vierde kwartaal van 2009 vergeleken met het vierde kwartaal van 2008.

De DC-jobcreatie (binnen de marktsector) gaat gepaard met een lichte vermindering van het personeel dat de gezinnen voor eigen rekening inzetten in de productie van huishoudelijke diensten (buiten de marktsector). Die daling werd vorig jaar nog licht overgecompenseerd door toenames van de werkgelegenheid in de overheidssector (2 300 personen) en van het saldo van de grensarbeid (600 personen), zodat de werkende bevolking nog licht méér toenam (+72 300 personen) dan de marktwerkgelegenheid. Dit jaar zwakt de uitval van jobs buiten de marktsector via het witwassen van huishoudelijke diensten af, maar neemt de toename van de overheidswerkgelegenheid (+600 personen) sterker af, zodat uiteindelijk de werkende bevolking nog iets meer zou krimpen (-24 300 personen) dan de marktwerkgelegenheid.

Figuur 19 Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad
Jaargemiddelden

Bron: INR, FOD Werkgelegenheid, FPB

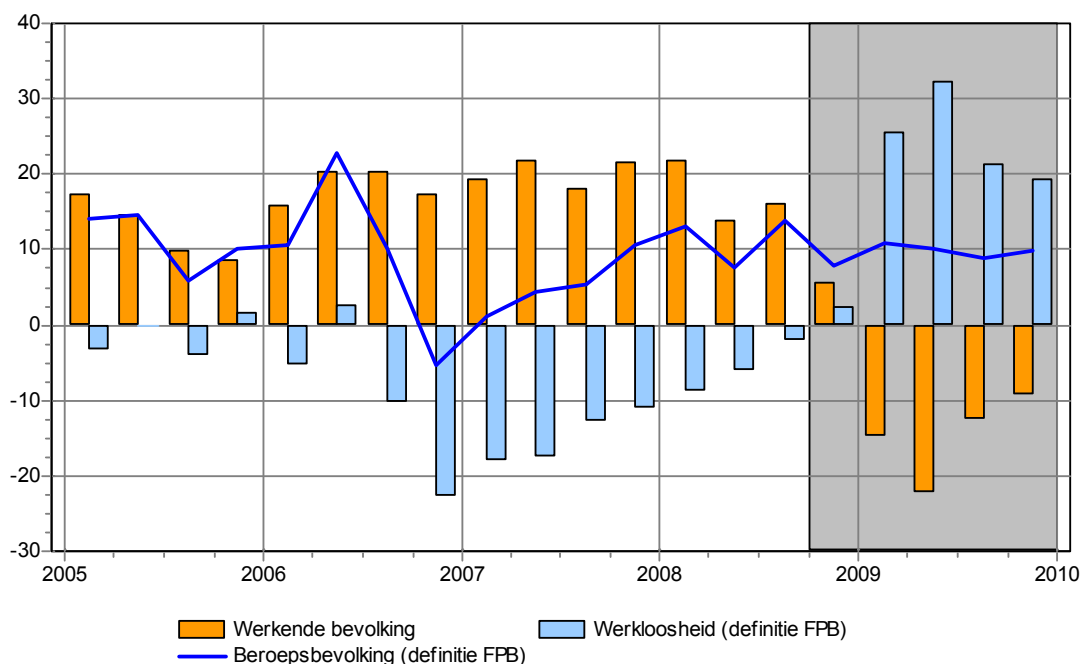
De werkgelegenheidsgraad klonm vorig jaar nog van 63,1 % tot 63,6 %, maar valt dit jaar terug tot 62,8 %, in een context van negatieve werkgelegenheids groei en van een nog steeds aanzienlijke groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (groei van 0,6 %, toename van 43 800 personen). Die laatste blijkt trouwens in het recente verleden opnieuw hoger te zijn uitgevallen dan eerder verwacht: voor de periode 2007-2008 bedraagt de opwaartse herziening (t.o.v. de economische begroting van september 2008) 0,06 procentpunt (4 400 personen) per jaar.

De groei van de beroepsbevolking¹⁹ vertraagde aanzienlijk tussen het derde kwartaal van 2006 en het vierde kwartaal van 2007 (zie figuur 20). Jaargemiddeld bedroeg de groei slechts 0,3 % in

¹⁹ Volgens definitie FPB (inclusief 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen').

2007 (een toename van 16 500 personen), wat duidt op een gevoelige daling van de activiteitsgraad (van 72,6 % tot 72,1 %) in dat jaar. Sinds het vierde kwartaal van 2007 stelt men echter een geleidelijke terugkeer vast naar een evolutie die meer in overeenstemming is met de onderliggende sociodemografische determinanten. De groei van de beroepsbevolking wordt nog steeds zowel ondersteund door demografische factoren (een sterk groeiende bevolking op arbeidsleeftijd, waarvan het effect op het arbeidsaanbod echter gedeeltelijk geneutraliseerd wordt door wijzigingen in de leeftijdsstructuur) als door wijzigingen in het aanbodgedrag (gedomineerd door positieve cohortheffecten op de vrouwelijke activiteitsgraden). Vorig jaar versnelde de groei van de beroepsbevolking terug tot 0,8 % (39 400 personen), terwijl de activiteitsgraad onveranderd op 72,1 % bleef.

Figuur 20 Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking
Kwartaal-op-kwartaalverandering in duizendtallen

Bron: INR, RVA, FPB

Dit jaar wordt de groei van de beroepsbevolking sterker ondersteund door positieve overloopeffecten dan vorig jaar en zorgt de pensioenhervorming (de pensioenleeftijd voor vrouwen wordt van 64 jaar op 65 jaar gebracht) voor een bijkomende impuls aan het arbeidsaanbod. De economische crisis daarentegen werkt negatief in op het arbeidsaanbod. Zo zou het aantal personen dat de arbeidsmarkt vervroegd verlaat via het brugpensioen sterker toenemen (met 5 800 personen, tegen een toename van 1 700 personen vorig jaar). Los van de conjunctuur zouden volgens onze ramingen de invloeden à la hausse (de structurele veroudering van de werkende bevolking en de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd voor vrouwen) dit jaar iets sterker doorwegen dan de invloeden à la baisse (de verdere uitwerking van de maatregelen uit het ge-

neratiepact). Het gros van de toename moet echter op het conto van de recessie geschreven worden, die, net zoals tijdens de conjunctureel zwakke periode 2001-2003, de instroom in het brugpensioen gevoelig verhoogt.

Na verrekening van al die invloeden, zou volgens onze ramingen de beroepsbevolking dit jaar groeien met 0,8% (40 100 personen), bij een lichte toename van de activiteitsgraad (72,1 % naar 72,2 %).

De werkloosheid²⁰ slonk (kwartaal-op-kwartaal; seizoensgezuiverd) nog tijdens de eerste drie kwartalen van vorig jaar, maar in steeds mindere mate. Tijdens het vierde kwartaal van vorig jaar werd het keerpunt bereikt, maar al bij al was de toename nog vrij bescheiden, omdat, zoals eerder vermeld, de sterke inkrimping van de activiteit nog gedeeltelijk werd opgevangen door een neerwaartse aanpassing van de gemiddelde arbeidsduur. Die aanpassing van de arbeidsduur gaat trouwens gepaard met een forse opstoot van de 'tijdelijke werkloosheid'²¹. Het aantal tijdelijke werklozen steeg reeds aanzienlijk eind vorig jaar, zou begin dit jaar pieken, om vervolgens terug af te nemen. In jaargemiddelden zou hun aantal stijgen van 32 400 budgettaire eenheden²² vorig jaar tot 48 500 budgettaire eenheden in 2009.

Het volle effect van de crisis op de werkgelegenheid laat zich voelen vanaf de eerste jaarhelft van 2009. De werkloosheid neemt reeds fors toe tijdens het eerste kwartaal van dit jaar, zou een maximale toename bereiken tijdens het tweede kwartaal, maar zou – ondanks het feit dat in ons scenario de activiteit nog nauwelijks verder terugvalt tijdens de tweede jaarhelft – ook tijdens de twee daaropvolgende kwartalen sterk blijven oplopen. Daardoor zouden er tijdens het vierde kwartaal van dit jaar 98 500 bijkomende werklozen geregistreerd worden tegenover het vierde kwartaal van vorig jaar. Het aflopend profiel voor de werkloosheid tijdens 2008 zorgt er voor dat in jaargemiddelden de stijging minder uitgesproken is (+64 400 personen, tegenover nog een daling met 32 900 personen tijdens het afgelopen jaar). Toch wordt de daling van de werkloosheidsgraad in 2008 (van 12,5 % tot 11,8 %) in 2009 al meer dan tenietgedaan (toename tot 13,0 %). Bovendien moet ook voor volgend jaar al een beduidend positief overloopeffect geboekt worden. De 'geharmoniseerde' werkloosheidsgraad die door Eurostat gehanteerd wordt (gemeten aan de hand van cijfers uit de 'enquête naar de arbeidskrachten') daalde vorig jaar nog van 7,5 % tot 7,1 %, maar zou dit jaar oplopen tot 8,2 %.

²⁰ Volgens definitie FPB (inclusief 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen').

²¹ Bevat personen die door een arbeidsovereenkomst verbonden blijven aan het bedrijf dat hen tewerkstelt (en dus in de nationale rekeningen tot de werkenden gerekend worden), maar die tijdelijk – geheel of gedeeltelijk – op non-actief worden gezet en beroep doen op een RVA-uitkering.

²² Aantal effectief vergoede dagen in verhouding tot potentieel aantal vergoedbare dagen.

Bijlage

Tabel A.	Internationale omgeving en financiële indicatoren
Tabel B.1.	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen
Tabel B.2.	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume
Tabel B.3.	Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën
Tabel B.4.	Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten
Tabel B.5.	Situatie op de arbeidsmarkt
Tabel B.5.bis	Situatie op de arbeidsmarkt - detail
Tabel B.6.	Rekening van de particulieren
Tabel B.7.	Reëel beschikbaar inkomen van particulieren
Tabel B.8.	Rekening van de ondernemingen
Tabel B.9.	Verrichtingen met het buitenland

Tabel A. Internationale omgeving en financiële indicatoren

<i>Groeivoeten - tenzij anders vermeld</i>				
	2006	2007	2008	2009
Volume buitenlandse afzetmarkten van België	8,6	6,2	3,5	-3,1
Nominale effectieve wisselkoers voor België (1) (2)	0,1	0,9	2,2	1,1
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro) (2)	125,6	137,1	147,1	134,5
Wereldhandelsprijzen				
Goederen excl. energie (in euro) (3)	0,6	0,1	-0,4	-0,8
Energie (Brent-olieprijs: USD per barrel)	65,2	72,5	96,9	52,5
Rentevoeten eurogebied (peil)				
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (2)	3,1	4,3	4,6	2,0
Lange rente (10 jaar) (2) (4)	3,8	4,3	4,2	3,5

(1) Een positief (negatief) teken wijst op een appreciatie (depreciatie)

(2) Toekomstige waarden: technische hypothese berekend op basis van termijnkoersen

(3) Gewogen gemiddelde van de goederenuitvoerprijzen (excl. energie) van onze handelspartners

(4) Gewogen gemiddelde voor de landen van het eurogebied

Tabel B.1. Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen

<i>Mijarden euro</i>				
	2006	2007	2008	2009
Consumptieve bestedingen van de particulieren	166,82	175,03	184,30	184,86
Consumptieve bestedingen van de overheid	71,29	74,31	79,08	83,25
Bruto vaste kapitaalvorming	66,81	72,52	77,85	77,39
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	43,28	47,73	52,13	51,14
b. Overheidsinvesteringen	5,13	5,44	5,53	6,06
c. Investeringen in woongebouwen	18,40	19,35	20,19	20,18
Voorraadwijziging	3,51	3,08	7,48	6,88
Totaal van de nationale bestedingen	308,43	324,93	348,71	352,38
Uitvoer van goederen en diensten	277,69	297,42	314,96	298,38
Invoer van goederen en diensten	267,90	287,43	317,43	300,25
Bruto binnenlands product	318,22	334,92	346,24	350,51
Bruto nationaal inkomen	320,32	336,74	348,12	352,42

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

Tabel B.2. Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume

<i>Groeivoeten</i>	2006	2007	2008	2009
Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,1	2,1	0,9	-0,4
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,1	2,3	2,3	1,9
Bruto vaste kapitaalvorming	4,7	6,2	4,5	-3,0
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	5,5	8,6	6,4	-4,6
<i>p.m. zonder aankoop van overheidsgebouwen</i>	4,3	10,4	6,4	-4,5
b. Overheidsinvesteringen	-10,6	3,4	-0,3	7,2
<i>p.m. zonder verkoop van overheidsgebouwen</i>	-1,3	-8,2	-0,0	6,5
c. Investeringen in woongebouwen	7,9	1,3	0,9	-1,6
Voorraadwijziging (2)	0,9	0,3	0,3	-0,2
Totaal van de nationale bestedingen	3,1	3,3	2,3	-0,6
Uitvoer van goederen en diensten	2,6	4,0	2,2	-4,6
Invoer van goederen en diensten	2,7	4,6	3,6	-3,2
Netto-uitvoer (2)	-0,0	-0,4	-1,1	-1,2
Bruto binnenlands product	3,0	2,8	1,1	-1,9
Reëel bruto binnenlands inkomen	2,4	3,2	-2,1	-0,4
Reëel bruto nationaal inkomen	2,6	3,1	-1,4	-0,4

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bijdrage tot de groei van het bbp

Tabel B.3. Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën

<i>Groeivoeten</i>	2006	2007	2008	2009
Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,8	2,8	4,4	0,7
Consumptieve bestedingen van de overheid	3,1	1,8	4,0	3,3
Bruto vaste kapitaalvorming	3,7	2,2	2,8	2,4
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	2,8	1,5	2,6	2,8
b. Overheidsinvesteringen	5,5	2,5	2,0	2,2
c. Investeringen in woongebouwen	5,3	3,8	3,4	1,6
Totaal van de nationale bestedingen	2,8	2,0	4,9	1,7
Uitvoer van goederen en diensten	3,4	3,0	3,6	-0,7
Invoer van goederen en diensten	4,1	2,6	6,6	-2,3
Ruilvoet	-0,7	0,5	-2,8	1,6
Bruto binnenlands product	2,3	2,4	2,2	3,2
<i>Pro memorie:</i>				
Deflator van de totale finale vraag	3,1	2,5	4,3	0,6
Bijdrage van:				
(a) Kosten van binnenlandse oorsprong = (a1)+(a2)+(a3)	1,2	1,3	1,2	1,7
(a1) Loonkosten per product	0,5	0,8	1,0	1,2
(a2) Netto indirecte belastingen per product	0,2	-0,1	-0,1	-0,1
(a3) Winstmarges per product (2)	0,6	0,6	0,2	0,5
(b) Invoerkosten	1,9	1,2	3,1	-1,1

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bruto-exploïtatietoerschot van de nationale economie en gemengd inkomen van de zelfstandigen

Tabel B.4. Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten

<i>Jaargemiddelde groeivoeten, tenzij anders vermeld</i>	2006	2007	2008	2009
<i>Loontrekkenden in de marktsector</i>				
Loonkost per werkelijk arbeidsuur	3,0	3,6	3,5	3,8
<i>p.m. idem, na aftrek van loonsubsidies</i>	2,6	3,2	3,1	3,3
Loonkost per persoon	3,3	3,8	2,7	2,7
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur	3,3	3,3	3,9	3,4
Brutoloon per persoon	3,5	3,6	3,1	2,4
Indexering	1,8	1,7	2,9	2,8
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur voor indexering	1,4	1,6	0,9	0,6
Brutoloon per persoon voor indexering	1,6	1,8	0,2	-0,5
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal uren)	2,0	2,8	1,6	-1,8
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal personen)	1,8	2,5	2,3	-0,7
Loonmassa inclusief werkgeversbijdragen (1)	5,1	6,4	5,1	2,0
Loonmassa exclusief werkgeversbijdragen	5,3	6,2	5,5	1,6
<i>Impliciete bijdragevoeten (in % van brutoloonmassa)</i>				
Werkgeversbijdragen (sensu lato) (1)	33,4	33,7	33,2	33,6
Werkgeversbijdragen (sensu stricto) (2)	24,6	24,5	24,3	24,6
Werknemersbijdragen (3)	10,3	10,3	10,2	10,1
<i>Inflatie en indexering</i>				
Inflatie: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1,8	1,8	4,5	0,7
Inflatie: gezondheidsindex	1,8	1,8	4,2	1,4
Indexering lonen en wedden overheidssector	1,7	1,8	3,0	3,0
Indexering sociale prestaties	1,7	1,5	4,1	2,0
<i>Marktsector (loontrekkenden en zelfstandigen)</i>				
Toegevoegde waarde in volume	3,2	3,1	1,6	-1,9
Arbeidsvolume (in aantal uren)	1,8	2,4	1,4	-1,7
Productiviteit per werkelijk arbeidsuur	1,4	0,7	0,2	-0,3

(1) Inclusief fictieve, extra-legale en werkgeversbijdragen ontvangen door de federale overheid

(2) Werkgeversbijdragen ontvangen door de sociale zekerheid

(3) Exclusief vrijwillige werknemersbijdragen

Tabel B.5. Situatie op de arbeidsmarkt

<i>Duizendtallen, jaargemiddelden</i>				
	2006	2007	2008	2009
I Totale bevolking (II+III)	10548,0	10625,7	10704,2	10780,2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	6941,5	7011,7	7070,4	7114,1
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5509,4	5570,6	5609,7	5645,6
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5038,6	5055,1	5094,4	5134,5
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4287,5	4364,9	4436,5	4411,9
(a) Loon- en weddetrekkenden	2789,6	2855,6	2918,1	2896,0
(b) Zelfstandigen	694,6	702,6	709,5	706,3
(c) Overheidsadministratie	803,3	806,7	809,0	809,6
V. Grensarbeid (saldo)	55,8	56,7	57,4	57,7
VI. Werkloosheid (concept FPB)	695,4	633,5	600,5	664,9
(a) Niet-werkende werkzoekenden (1)	579,2	525,5	499,7	566,8
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's (2)	116,2	107,9	100,8	98,1
Werkloosheidsgraad (VI/III)	13,8	12,5	11,8	13,0
Activiteitsgraad (III/I.bis)	72,6	72,1	72,1	72,2
Werkgelegenheidsgraad (IV+V/I.bis)	62,6	63,1	63,6	62,8
<i>Pro memorie</i>				
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard)	8,3	7,5	7,1	8,2
(1) Exclusief PWA werkgelegenheid				
(2) Stat Info definitie (op basis van betalingen)				

Tabel B.5.bis Situatie op de arbeidsmarkt - detail

<i>Duizendtallen, jaargemiddelden</i>				
	2006	2007	2008	2009
I. Totale bevolking (II+III)	10548,0	10625,7	10704,2	10780,2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	6941,5	7011,7	7070,4	7114,1
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5509,4	5570,6	5609,7	5645,6
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	186,5	191,1	191,0	195,9
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	9,2	10,8	11,1	11,2
- Vrijgestelden om reden van studies	20,2	21,4	20,8	20,7
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	28,8	28,1	27,0	25,7
- Conventioneel voltijds brugpensioen	111,1	113,6	115,3	121,1
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	17,2	17,2	16,8	17,0
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5038,6	5055,1	5094,4	5134,5
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4287,5	4364,9	4436,5	4411,9
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	295,0	313,0	330,3	344,4
- Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	48,0	47,5	48,0	50,0
- Activering	63,6	69,0	72,6	76,3
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	10,3	8,3	6,6	5,3
** Herinschakelingsprogramma	0,0	0,0	0,0	0,0
** Plan 'activa'	45,6	50,4	53,0	54,8
** Herintegratie oudere werklozen	2,2	4,6	7,2	10,3
** Doorstromingsprogramma	5,5	5,7	5,8	6,0
** Eerste werkervaring	0,0	0,0	0,0	0,0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	182,1	195,2	208,6	217,0
- Deelt. bruggepensioneerden	0,8	0,7	0,6	0,6
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0,5	0,5	0,5	0,4
V. Grensarbeid (saldo)	55,8	56,7	57,4	57,7
VI. Werkloosheid (concept FPB)	695,4	633,5	600,5	664,9
(a) Niet-werkende werkzoekenden (5)	579,2	525,5	499,7	566,8
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's (1)	116,2	107,9	100,8	98,1
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	30,6	29,3	27,5	26,4
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1) (budgettaire eenheden)	32,4	30,0	32,4	48,5
p.m. uvw-wz (1)(6) - jaarlijkse verandering	-9,9	-30,3	-25,1	49,3

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen)

(2) Inclusief tijdskrediet

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid

(4) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantie-uitkering (IGU) genieten

(5) Exclusief PWA werkgelegenheid

(6) Inclusief PWA-vrijgestelden

Tabel B.6. Rekening van de particulieren (1)

Miljarden euro	2006	2007	2008	2009
I. Lopende transacties				
a. Middelen	282,40	298,31	312,49	321,43
1. Netto-exploitatietoershot	8,84	9,61	10,07	10,22
2. Gemengd inkomen	22,64	23,38	23,89	24,03
3. Beloning van werknemers	162,90	172,37	180,89	185,72
Brutolonen	121,34	128,00	134,59	137,67
Werkelijke sociale premies ten laste van werkgevers	31,60	33,51	35,06	36,01
Toegerekende sociale premies ten laste van werkgevers	9,96	10,86	11,25	12,04
4. Netto-inkomen uit vermogen	26,08	27,60	28,65	28,21
Ontvangen rente	12,88	15,12	16,21	15,58
Betaalde rente (-)	4,00	5,92	6,73	6,30
Winstuitkeringen	10,53	11,16	11,39	10,85
Overige	6,66	7,24	7,77	8,08
5. Sociale uitkeringen	57,63	60,23	63,55	67,78
6. Overige netto-inkomenoverdrachten	2,34	2,60	2,86	3,04
7. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	1,96	2,52	2,57	2,42
b. Bestedingen	267,97	281,76	296,26	298,87
1. Belastingen op inkomen en vermogen	40,06	41,60	44,06	43,86
2. Sociale premies, waarvan:	61,09	65,13	67,90	70,15
Werkelijke sociale premies	51,13	54,27	56,66	58,11
Toegerekende sociale premies	9,96	10,86	11,25	12,04
3. Consumptieve bestedingen	166,82	175,03	184,30	184,86
c. Nettobesparingen	14,43	16,55	16,22	22,56
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	0,72	0,74	1,29	0,82
b. Bestedingen	12,54	13,02	13,85	13,26
1. Bruto vaste kapitaalvorming	20,88	22,17	23,26	23,20
2. Afschrijvingen (-)	10,26	11,16	11,60	12,16
3. Vermogensheffingen	2,16	2,23	2,42	2,45
4. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-0,10	-0,11	-0,11	-0,11
5. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	-0,40	-0,38	-0,38	-0,38
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	0,25	0,28	0,27	0,27
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	2,61	4,26	3,66	10,11
in % van het bbp	0,82	1,27	1,06	2,89

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.7. Reëel beschikbaar inkomen van particulieren (1)

<i>Groeivoeten</i>	2006	2007	2008	2009
Primair bruto-inkomen	1,6	2,9	0,1	1,3
<i>a. Lonen, waarvan:</i>	1,9	2,9	0,5	2,0
Ondernemingen	2,2	3,5	0,6	1,2
Overheid	1,1	0,9	0,6	4,2
Grensarbeiders	3,8	5,3	-2,7	2,9
<i>b. Bruto-exploitatieoverschot en inkomen zelfstandigen</i>	1,4	2,9	-1,1	1,2
Bruto-exploitatieoverschot van particulieren	2,1	5,8	-0,1	2,6
Gemengd inkomen van zelfstandigen	0,8	0,5	-2,1	-0,1
<i>c. Netto-inkomen uit vermogen, waarvan:</i>	0,2	3,0	-0,6	-2,2
Ontvangen rente	4,0	14,2	2,7	-4,5
Betaalde rente (-)	34,6	44,1	8,8	-7,0
Winstuitkeringen	2,2	3,0	-2,2	-5,4
Secundaire inkomensverdeling				
<i>a. Overdrachten aan particulieren, waarvan:</i>	0,5	1,9	1,2	5,9
Sociale uitkeringen	0,5	1,7	1,1	5,9
<i>b. Socialezekerheidspremies (-)</i>	1,1	3,7	-0,1	2,6
Werkelijke sociale premies	0,9	3,2	-0,0	1,8
Toegerekende sociale premies	2,0	6,4	-0,7	6,7
<i>c. Belastingen op inkomen en vermogen (-)</i>	-2,8	1,0	1,5	-1,1
Bruto beschikbaar inkomen van de particulieren	2,5	2,8	0,3	2,9

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.8. Rekening van de ondernemingen

Miljarden euro	2006	2007	2008	2009
I. Lopende transacties				
a. Middelen	37,62	39,87	37,77	35,25
1. Netto-exploitatieoverschot	42,52	45,52	44,75	42,59
2. Sociale premies	10,06	11,26	11,10	11,52
Werkelijke premies ten laste van de werkgevers	5,34	5,79	6,04	6,12
Premies ten laste van de werknemers	2,17	2,39	2,06	2,16
Toegerekende sociale premies	2,55	3,08	3,00	3,25
3. Netto-inkomen uit vermogen	-15,87	-17,60	-18,75	-19,53
4. Overige netto-inkomensoverdrachten	0,91	0,69	0,67	0,67
b. Bestedingen	22,83	23,90	24,34	24,45
1. Belastingen op inkomen en vermogen	12,22	12,64	12,96	12,65
2. Sociale uitkeringen	8,65	8,74	8,80	9,37
Particuliere sociale verzekering met fondsvorming	5,46	5,56	5,53	5,85
Rechtstreekse uitkeringen sociale verzekering door werkgevers	3,19	3,18	3,27	3,52
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	1,96	2,52	2,58	2,43
c. Nettobesparingen	14,80	15,97	13,43	10,81
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	2,86	3,71	3,56	3,44
b. Bestedingen	13,10	15,88	22,32	18,39
1. Bruto vaste kapitaalvorming	40,80	44,91	49,06	48,13
2. Afschrijvingen (-)	32,27	33,81	35,95	38,36
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	0,74	1,27	1,30	1,31
4. Veranderingen in voorraden	3,60	3,18	7,58	6,98
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	0,00	0,01	0,01	0,01
6. Te betalen kapitaaloverdrachten	0,23	0,33	0,32	0,33
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	4,55	3,80	-5,33	-4,14
in % van het bbp	1,43	1,14	-1,54	-1,18

Tabel B.9. Verrichtingen met het buitenland

Miljarden euro	2006	2007	2008	2009
I. Lopende verrichtingen				
a. Bestedingen	277,13	297,29	327,64	310,67
1. Invoer van goederen en diensten	267,90	287,43	317,43	300,25
2. Beloning van werknemers	1,50	1,71	1,74	1,82
3. Indirecte belastingen (op productie en invoer)	2,07	2,26	2,23	2,29
4. Netto-inkomen uit vermogen (-)	-0,64	-0,91	-0,95	-1,02
5. Overige netto-inkomensoverdrachten	2,86	2,68	2,93	2,82
6. Sociale premies	1,51	1,64	1,66	1,73
7. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,65	0,66	0,70	0,75
b. Middelen	285,17	305,42	323,10	306,83
1. Uitvoer van goederen en diensten	277,69	297,42	314,96	298,38
2. Beloning van werknemers	5,51	6,06	6,15	6,39
3. Subsidies	0,79	0,65	0,65	0,65
4. Belastingen op inkomen en vermogen	0,14	0,15	0,16	0,16
5. Sociale premies	0,51	0,59	0,60	0,62
6. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,52	0,56	0,59	0,62
c. Saldo van lopende verrichtingen	8,04	8,13	-4,54	-3,84
II. Kapitaalverrichtingen	-0,01	-1,17	-1,21	-1,18
1. Netto-kapitaaloverdrachten	-0,07	-0,25	-0,29	-0,25
2. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa (-)	-0,06	0,92	0,92	0,92
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-) van de nationale economie	8,03	6,95	-5,75	-5,01
in % van het bbp	2,52	2,08	-1,66	-1,43